

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Diplomová práce

Etické aspekty v knize Tobijáš

Vedoucí práce: ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Autor práce: Bc. Miroslava Chmelová

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Forma studia: kombinovaná

Ročník: 2

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

26. března 2018

Miroslava Chmelová

Poděkování

„Děkuji vedoucímu diplomové práce ThLic. Adamu Mackerlemu, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
2. VŠEOBECNÁ ETIKA – VÝZNAM SLOVA A POJMU.....	8
3. BIBLICKÁ ETIKA.....	9
4. RECEPTIVITA STAROZÁKONNÍCH PŘÍBĚHŮ.....	14
5. ETIKA A PŘÍBĚH.....	15
II. ANALYTICKÁ ČÁST KNIHY TOBIJÁŠ.....	16
6. PŘEDSTAVENÍ KNIHY TOBIJÁŠ.....	16
6.1. TEXT, TITUL, ŽÁNŘ A VZNIK KNIHY.....	17
6.2. JAZYK, AUTOR, A DOBA SEPSÁNÍ.....	17
6.3. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI.....	18
7. CHARAKTERISTIKA POSTAV V KNIZE TOBIJÁŠ.....	19
8. TÉMATA.....	21
9. ČLOVĚK VE VZTAHU K ČLOVĚKU.....	22
9.1. MANŽELSTVÍ V KNIZE TOBIJÁŠ.....	23
9.1.1. SOUROZENECKÝ RÁZ MANŽELSKÉ LÁSKY.....	25
9.1.2. LÁSKA V MANŽELSTVÍ.....	26
9.1.3. MODLITBA V MANŽELSTVÍ.....	27
9.2. ALMUŽNA.....	27
9.3. PENÍZE.....	29
9.4. SHRNUÍ.....	30
10. ČLOVĚK VE VZTAHU K BOHU.....	32
10.1. ODEVZDANOST DO BOŽÍ VŮLE.....	32
10.2. ŽIVOT V ZAJETÍ.....	34
10.3. POMOC A UZDRAVENÍ PROSTŘEDNICTVÍM ANDĚLA.....	35
10.4. SHRNUÍ.....	37
11. UTRPENÍ TÓBITA A SÁRY.....	38
12. TOBIJÁŠ – REFLEXE DŮSLEDKŮ, ZHODNOCENÍ ETICKÉ VÝPOVĚDI KNIHY.....	41
III. DNEŠNÍ HORIZONT CHÁPÁNÍ TEXTU.....	44
13. SPOLEČENSKÉ VZTAHY.....	44
14. RODINA.....	46

15. VZTAHY V MANŽELSTVÍ.....	47
15.1. POJETÍ SOUROZENECTVÍ.....	48
15.2. MANŽELSKÁ LÁSKA.....	49
15.3. ASPEKT MODLITBY V MANŽELSKÉM SVAZKU.....	50
16. MATERIÁLNÍ PODPORA V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI.....	50
17. SOCIÁLNÍ ASPEKT MAJETKU V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI.....	51
18. POSTOJ ČLOVĚKA K BOHU.....	52
19. CHÁPÁNÍ UTRPENÍ DNEŠNÍHO SVĚTA.....	55
IV. ZÁVĚR.....	57
POUŽITÁ LITERATURA.....	61
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	65
SEZNAM ZKRATEK.....	68
ABSTRAKT.....	70
ABSTRACT.....	71

1. ÚVOD

Etika je vědecká (filosofická či teologická) disciplína zabývající se pravidly (normami) lidského jednání a lidské praxe.¹ Každý, kdo vzal do ruky Bibli, si pokládá mnoho otázek nad příběhy, které se odehrávají v biblických knihách. Člověk je jimi nějak zasažen, znepokojen, mnohdy jim neporozumí. V biblických knihách čteme lidské příběhy, na které pohlížíme z hlediska víry. Víru a etiku nelze oddělit. Biblická etika je teocentrická, Bůh je zdrojem etických norem Starého zákona. Díky starozákonním příběhům se díváme do minulosti, kde se lidský život odehrává v Boží perspektivě. Nemusí to být nic, nač bychom se měli dívat jako na něco, co nelze pojmout v současnosti. I v dnešní době mohou být příběhy starozákonního lidu inspirativní. Zaměřuji se z etického pohledu na některé obtíže svědectví biblické knihy Tobijáš, které nám tato kniha podává.

Diplomová práce se zabývá pojetím etických aspektů v knize Tobijáš a jejich porovnáním se současnými církevními dokumenty a teologickými texty zabývajícími se etikou. Cílem práce je odpovědět na otázky, zda je pro náš život Starý zákon etickým příkladem a jaký význam mají v dnešní době starozákonní texty týkající se etiky. Není jednoduché porozumět Starému zákonu i správně ho používat v etice, a také jak docílit toho, abychom ho nepřekroutili, ale správně vyložili.²

Práce je rozčleněna do tří větších částí. První část se zabývá etikou. Nejprve si krátce vymezíme všeobecnou etiku, poté z důvodu zaměření mé práce se budu blíže zabývat pouze biblickou etikou. Pomůže mi osvětlit význam etických výpovědí příběhu v knize Tobijáš. Výklady biblických textů patřily k původním činnostem věřících společenství.³ V kapitole Receptivita starozákonních příběhů přiblížím důvody vykládání biblických knih v dějinách. V kapitole Etika a příběh krátce zmíním souvislost etiky a příběhu. Rozsah práce mi neumožňuje podrobněji popisovat jednotlivé metody, proto je pouze nastíním.

Předmětem zkoumání druhé části a jejích podkapitol bude analýza výsledných témat. Pro výběr témat jsem vycházela ze čtyř autorů uvedených v kapitole Témata. Výsledkem porovnání jsou, podle mého názoru, tato témata: Soužití lidí v knize

¹ ANZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika, s. 9

² MACKERLE, A. Starozákonní etika.

³ SLÁMA, P. Nové teologie Starého zákona a dějiny, s. 18

Tobijáš, které se týká způsobu života a zachování víry. Náhled do života starozákonní rodiny poskytne pojetí manželství, aspekt almužny skýtá hlubší stanovisko jedince. Velmi úzce s tím souvisí i otázka peněz. Stěžejním pro věřící společenství se ukazuje vztah člověka k Bohu a s ním související modlitba. Osvětlím, jaké se skrývají nástrahy a potíže v životě Izraelitů v zajetí, nepochopené utrpení hrdinů příběhu a následné vyvrcholení děje díky nečekané Boží pomoci prostřednictvím anděla. Druhou část zakončím shrnutím jednotlivých kapitol.

Ve třetí části rozeberu jednotlivé aspekty na základě církevních dokumentů a teologických textů týkajících se sociálních aspektů vybraných témat knihy Tobijáš. V závěru shrnu výsledky práce.

Hlavním pramenem mé práce jsou Septuaginta⁴ a Český ekumenický překlad,⁵ konkrétně kniha Tobijáš.

⁴ Septuaginta: id est vetus testamentum graece iuxta LXX interpretes: duo volumina in uno / edidit Alfred RAHLFS.

⁵ ČEP – Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad.

I. TEORETICKÁ ČÁST

2. VŠEOBECNÁ ETIKA – VÝZNAM SLOVA A POJMU

Člověk je bytost schopná svobodného jednání. Aby jednání zůstalo svobodným, je třeba, aby člověk dodržoval jisté podmínky. Sřetenem mezi svobodným jednáním člověka a povinností přizpůsobit se mravním požadavkům ostatním se zabývá etika.

Etymologicky je slovo etika odvozeno od řeckého ἔθος⁶ zvyk, obyčej, mrav. Téměř stejný význam má latinské *mos*, znamená mravy, charakter,⁷ od něhož se odvozuje morálka.⁸ Pro morálku či mravy společnost definuje platné, závazné vzorce chování. Zahrnuje celek příkazů, zákazů, zvyků, postojů, tradic.⁹ Jozef Tóth rozlišuje význam řeckých pojmů ἦθος jako mravnost, morálka, jež závisí od volního rozhodnutí člověka, a ἔθος jako zvyk, obyčej, mrav. Zvyk vymezuje jako pud, který si člověk neuvědomuje. Mravný člověk jedná podle norem morálky, podle svých vnitřních postojů.¹⁰ Výraz ἔθος označuje celek morálního chování a jednání lidí ve společnosti, zahrnuje tradice, zvyky, co je, či není morální nebo mravné.¹¹ Moralitou se myslí kvalita vlastního jednání, která záleží na vlastním úsudku. Moralita má vystihovat princip všech morálek. Mravnost, synonymum slova morálka, vztahujeme na lidskou praxi, je to vlastně aplikovaná moralita. Mravnost se ptá na správnost lidského jednání.¹² Je postojem člověka, který závisí na jeho svobodném rozhodnutí vůči mravnímu zákonu. Mravně dobré je to, co souhlasí s mravním zákonem, mravně špatné je s ním v rozporu.

Člověk má schopnost poznávat, cítit a jednat. Etika hodnotí lidské jednání nejen jaké je, ale jaké by mělo být. Lidské jednání směřuje k nějakému cíli, k tomu, co je správné, co má smysl. Cílem lidské existence je směřovat k dobru. Etika se zabývá situacemi

⁶ MILFAIT R. uvádí, že výraz ἔθος se psal dvěma způsoby. První písmeno odlišuje i význam slova. Druhý výraz ἦθος označuje bydliště, ve smyslu jednat obvyklým způsobem. Srov. MILFAIT, R. Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce, s. 41

⁷ Tamtéž, s. 42

⁸ ADAMOVÁ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. Základy filosofie, etiky, s. 125

⁹ MILFAIT, R. Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce, s. 42

¹⁰ TÓTH, J. Základy a niektoré dôležité oblasti kresťanskej etiky, s. 5

¹¹ MILFAIT, R. Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce, s. 45

¹² Tamtéž, s. 44-45

v životě, kdy se člověk rozhoduje a nese za svá rozhodnutí odpovědnost. Etika se ptá po zdůvodnění morálky, hodnotí správné a nesprávné lidské jednání a způsoby, jakými se ho lidé snaží odůvodnit.¹³ Etické teorie nám mohou pomoci odpovědět, jak se v konfliktních situacích zachovat, jak je rozumově zdůvodnit.¹⁴

Úkoly etiky lze vymezit asi takto: Definovat dobro a zlo, formulovat pramen a obsah morálky, vyjádřit pravidla lidského života, nalézt cesty a prostředky k mravnímu jednání a chování jednotlivců i společenských skupin.

3. BIBLICKÁ ETIKA

Bible, tradice a zkušenost jsou zdroje křesťanského vedení. Zkušenosti jsou zdroje pro vedení a bytí, pomohou nám rozhodnout, jakou osobou se stát. Písmo je základním kamenem křesťanského života, nelze vyznávat křesťanskou etiku bez Bible. Bible je pro nás vedením, je v ní nejen životní příběh Ježíše Krista, rané židovské etiky, ale i příběhy lidí a jejich vztah s Bohem. Bůh má ve starozákonní etice významnou autoritativní roli, je jeden Bůh, který stvořil lid.¹⁵

Bůh jednající s Izraelity a ranými křesťany nám poskytuje poučení, co je Boží vůlí, jakou roli přebírá v biblických příbězích Bůh. Bůh se odhaluje v životech těchto lidí.¹⁶

Bible je prvním a primárním zdrojem pro křesťanskou etiku, je autoritativní pro víru. V křesťanském životě je důležitá víra, etika i vztah s Bohem. Morální kodex je součástí všech velkých náboženství. Je v něm zdůrazněn vztah Boha a člověka. Autorita Boha tedy představuje autoritu morální, podle níž se posuzují etické požadavky. Lidé jsou stále konfrontováni s problémy. To, že mnoho křesťanů nečiní to, co učí Bible a co dává za základ křesťanské morálky, neznamená, že jejich příklad je standardem a oni určují normy křesťanské etiky. Etika ctností jako součást biblické etiky nám neříká, co mám

¹³ SÝKOROVÁ, K. Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese, s.65

¹⁴ Tamtéž, s. 70. Například Teorie přirozeného zákona říká, že je daný Bohem, je věčný, neměnný a bez výjimek. Pokud se bude člověk řídit svou přirozeností Božími zákony, bude jednat správně, protože bude jednat v souladu se všeobecnou morálkou.

¹⁵ Hned na počátku Starého zákona je událost jediného Boha a jeho věrného lidu, oslava hmotného světa, protože vše, co udělal Bůh, je dobré. Srov. VERHEY, A. Ethics in Scripture, in GREEN, J. B. Dictionary of Scripture and Ethics, s. 5-6

¹⁶ FEDLER, K. D. Exploring Christian Ethics, s. 51-52

dělat, ale jako osobou se mám stát.¹⁷ Pokud se zabýváme křesťanskou etikou, neobejdeme se bez Bible. Celá biblická etika, tedy etika Starého i Nového zákona, se vztahuje k Bohu jako k autoritě. Používáme Písmo svaté ne podle specifikovaného pravidla pro život, ale podle principů, jak žít. Každý potřebuje upřesnění kdy, pro který příběh v Bibli může být použito to či jiné téma pro osvětlení ideálů a cílů.¹⁸

Při posuzování situací je potřeba brát v úvahu spíše komplexitu, než hledat pravidla.

Velká diverzita v Bibli nás varuje proti zjednodušení komplexnosti v Písmu svatém.¹⁹

Je nutné zachovat jednotnost v Bibli, nevytrhávat pasáže z kontextu. Pokud chceme objevit pohled Bible na věc, musíme nechat Písmo svaté mluvit jako celek.²⁰ Za problémy kontextu a rozdílností stojí převládající problém vztahující se k tomu, jak používáme Písmo svaté v etice. Tento aspekt hermeneutiky je jasnější, když objevujeme texty, ve kterých přímo aplikujeme etiku a morálku.²¹

Nelze aplikovat jen jednu metodu, je potřeba jich použít vždy více. Fedler Kyle ve své knize *Exploring Christian Ethics* uvádí několik z nich. Jednou z nich je zákon, který používáme v Bibli jako jedno z morálních rozhodnutí. Zákon zahrnuje dodržování pravidel a celou osobnost, její vývoj pro to, jak interpretovat svět.²² Smlouva mezi Bohem a lidem je zjevenou morálkou, Bůh si vybral národ, vyvedl ho z otroctví a dal mu zemi. Poslušnost k zákonu je centrem v Písmu svatém. Použití smyslu zákona v Písmu svatém není bez obtížnosti. Většina Bible nejsou jen zákony. Jsou zde i příběhy, poezie, proroctví. Zákony jsou jen částí biblické etiky. Chápat Bibli jako knihu pravidel by znamenalo ignorovat její ostatní části. Zákon potřebuje identifikaci, není pouze samopopisující. Nejširší otázkou zůstává, jak aplikujeme smysl zákona dnes, kdy pozorujeme mnoho situací rozdílných od Biblických.²³

¹⁷ TÓTH, J. *Základy a niektoré dôležité oblasti kresťanskej etiky*, s. 3-7

¹⁸ Srov. FEDLER, K. D. *Exploring Christian Ethics*, s. 57

¹⁹ Tamtéž, s. 60. Autor vyjmenovává několik žánrů v Bibli hádanky, modlitby, příběhy, písně, zákony. Použití jedné metody aplikované v Písmu svatém je zjednodušení komplexnosti Písma svatého a morálního života. Uvádí jako vhodnější kombinaci více metod. V knize uvádí čtyři metody: Formování osobnosti, zákon, Bible jako hledání témat, imitace postav, okolnosti použití etiky.

²⁰ Tamtéž, s. 55

²¹ Tamtéž, s. 53

²² Tamtéž, s. 56

²³ Tamtéž, s. 57

Písmo svaté se nepřiklání pouze k dodržování zákonů, ale hledá i principy a hodnoty jak žít. V Písmu svatém nelze najít přímá řešení současných problémů.²⁴ Principy nalezené v Písmu svatém potřebují elaboraci nebo specifikaci k osvětlení určitých aspektů.²⁵ Papežská biblická komise v knize Bible a morálka předkládá dvě základní kritéria, která pomáhají nacházet řešení pro lidské jednání: soulad s biblickým pojednáním člověka a soulad s Ježíšovým příkladem. Na ně navazuje dalších šest specifických kritérií:

1. konvergence jako otevřenost vůči různým kulturám (etický univerzalizmus),
2. kontrast jako zaujetí pevného postoje proti hodnotám neslučitelným,
3. pokrok jako proces zjemňování morálního svědomí, k němuž dochází jak v průběhu zákona Starého, tak i Nového, a především v přechodu od Starého k Novému,
4. komunitní rozměr jako nepřípustnost vytlačovat morální rozhodnutí pouze do subjektivní, individuální oblasti,
5. finalita jako otevřenost směrem k absolutní budoucnosti světa a dějin, schopná vyznačit do hloubky cíl a motivaci morálního jednání,
6. rozlišování jako pozorné stanovení relativní nebo absolutní hodnoty morálních principů a příkazů Písma.²⁶

Charakteristické rysy člověka stvořeného jako Boží obraz mají své morální důsledky. Například vlastnost svoboda. Je člověku dána, člověk je povolán k morálnímu rozlišování, k volbě, k rozhodnutí. V Gn 3,22 Bůh říká: „*Ted' je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé.*“ Vyložit tento text není jednoduché. Na jedné straně člověk vztáhl ruku po ovoci a nečekal, až mu ho Bůh daruje. Na druhé straně význam stromu poznání jako dobra a zla se neomezuje jen na morální hledisko, ale zahrnuje i čas, který je v kompetenci Boží. Pokud jde o morální svobodu danou člověku, tu nelze redukovat pouze na určování vlastního života, neboť posledním určovatelem není člověk, ale Bůh.²⁷

Je složité najít v Bibli obdobné situace, které by odpovídaly našim konkrétním situacím. Zároveň bereme v úvahu podobnosti situací a komplexitu spíše než pravidla, která mohou soudit situaci. Hledání analogické biblické situace, jež by odpovídala té naší, může být jedním ze zádrhelů tohoto přístupu. Další problém se může vyskytnout

²⁴ PAPEŽSKÁ BILICKÁ KOMISE. Bible a morálka, s. 9

²⁵ Srov. FEDLER, K. D. Exploring Christian Ethics, s. 57

²⁶ PAPEŽSKÁ BILICKÁ KOMISE. Bible a morálka, s. 9-10

²⁷ Tamtéž, s. 21-24

při objasnění konkrétní situace. Není vždy jasné, jak Bible soudí situaci. Bible je tichá v některých situacích, jen je ohlašuje.²⁸

Další možností, jak aplikovat Bibli v etice, je imitace postav. Naše moralita je vztažena na imitaci postav. Lidi, kterých si vážíme, chceme imitovat, mohou sloužit jako model pro naše morální chování. Zaměřujeme se nejen na akci, ale i na vývoj osobností, odkrýváme jejich pozitivní i negativní stránky.²⁹ Bible nám může poskytnout řadu zamyšlení: jaké jsou lidské bytosti, zda je Bůh, jaký je svět. To nás formuje, nechá nás pohlédnout na svět skrze brýle Písma svatého.³⁰ Různorodé pohledy na jednotlivé postavy vzbuzují hlubší zamyšlení. Čtení textu nutí čtenáře zaujímat stanoviska k postavám, které autor někdy hodnotí sám.³¹ Vypravěč občas nechává čtenáře poznat postavy „z jejich nitra.“³² Jindy postava vede vnitřní monolog³³ nebo jsou vyjádřeny silné city postav.³⁴ Často mezi charakteristikou postav, jak je podávána autorem a samotnou postavou, bývá shoda, někdy se liší. Charakteristikou přímou je postava hodnocena z úst hodnotícího. Autorita, která věrohodně popisuje postavu, je Bůh.³⁵ Bůh, stejně jako ostatní postavy, je charakterizován pomocí činů a slov a krátkých definic, které nepřináší vypravěč.³⁶ Nepřímá charakteristika postavy, kterou vnímáme, vyplývá z textu.

Fedler předkládá čtyři návody pro použití Písma. První z nich tvrdí, že žádná metoda není přesná. Použití jediné metody pro Písmo svaté je přílišné zjednodušení jeho komplexnosti a morálního života v něm. V druhém případě je potřeba číst Bibli v jejím historickém a kulturním kontextu, kdykoliv je to možné. Bylo by naivní si myslet, že můžeme dojít k plnosti Božích odhalení bez hledání pochopení politických, kulturních, vojenských a ekonomických specifik. Za třetí je potřeba vzít v úvahu, že ne všechny

²⁸ Například Jákob oklamal svého slepého starého otce Izáka, aby mu dal požehnání místo Ezaua. Bible je tichá ohledně této morality. Je to tedy možnost pro lhaní? Srov. FEDLER, K. D. *Exploring Christian Ethics*, s. 58

²⁹ Abrahamova poslušnost a další. Srov. Tamtéž, s. 58

³⁰ Tamtéž, s. 60

³¹ Gn 13,13. „*Sodomští muži však byli před Hospodínem velice zlí a hříšní.*”

³² 1S 18,1. „*Jónatan přilnul celou duší k Davidovi, zamiloval si ho jako sebe sama.*”

³³ Est 6,6. Haman si v duchu řekl: „*Koho jiného než mne by chtěl král poctít?*”

³⁴ Například vítězná píseň o přejití moře. Ex 15,1-21, srov. JAVORNICKÝ, D. *Kategorie postavy v poetice starozákonních narativů*, s. 168

³⁵ Tamtéž, s. 169

³⁶ Ex 34,14 „*žárlivý,*“ Joz 24,19 „*Bůh svatý.*“ Tamtéž, s. 173

aspekty v Písmu nesou stejnou normativní váhu. Sotva existuje jedna myšlenka v Bibli, u které by bylo možné najít dvě totožné pasáže, jež by ji podporovaly. V posledním případě bychom měli číst minoritní témata a principy v kontextu větších témat a principů a interpretovat Písmo svaté ve světle Boží vůle.³⁷

Písmo svaté je primární zdroj pro křesťanskou etiku, ale není jediný. Tradice a zkušenost nás také formuje. Nejsme prvními křesťany, kteří diskutují o etických otázkách. Můžeme se spolehnout na dlouhou historii zkoumání různých etických otázek mnoha křesťany.

Všichni, kdo přijdeme do kontaktu s Bibli, se v Písmu setkáme se světem zkušeností. Zkušenost nám pomáhá přetvářet slova Písma svými slovy, přivést je do svých životů. Máme však omezené zkušenosti, proto bychom měli poslouchat i odlišné názory ostatních lidí, kteří četli Písmo. Zkušenosti by mohly sloužit jako zdroj poradenství v křesťanské etice, pokud jde o hodnocení našich morálních rozhodnutí a myšlenek.³⁸

Písmo svaté obsahuje nejen zákony, ale i hodnocení lidského chování, dobrého či špatného, popis životních situací. Starozákonní texty se vyjadřují k lidskému chování, Nový zákon potvrzuje etické otázky, které řeší Starý zákon, a utvrzuje je v platnosti. Ježíš Starý zákon jen jinak interpretuje, poukazuje na jeho hlubší význam.³⁹ Díky tomu, že Ježíš přikázání Starého zákona prohlubuje, zůstává v platnosti.⁴⁰ Písma jsou dobrá k nápravě lidí, pocházejí z Božího Ducha.⁴¹

John Barton uvádí dva proudy, jak si správně vyložit etické aspekty ve starozákonních textech. Jedni, kteří čtou pravidelně Písmo svaté, přijímají i morální důsledky starozákonních textů. Snaží se je zapracovat do morálního aspektu života. Druzí, kteří jsou bez náboženského vyznání, to považují za nemožné.⁴²

Aplikace starozákonních textů na etické problémy vychází ze dvou hlavních předpokladů: Jednak, čeho se problém týká, jednak nakolik se text problému týká a nakolik si jsou dva problémy podobné. Biblické texty nám mohou pomoci poskytnout

³⁷ Srov. FEDLER, K. D. Exploring Christian Ethics, s. 61-62

³⁸ Tamtéž, s. 62-63

³⁹ Mt 5,17 ... *“nepřišel jsem zákon zrušit, ale naplnit.”*

⁴⁰ Poukazuje na to u Lk 16,29. *„Mají Mojžíše a proroky.”*

⁴¹ 2Tim 3,15-17

⁴² BARTON, J. Etika a Starý zákon, s. 8

pomoc jako svědkové víry. Při čtení textu se mohou odkrýt nové souvislosti, nová etická přesvědčení mezi vlastními zkušenostmi a zkušenostmi v Bibli.⁴³

4. RECEPTIVITA STAROZÁKONNÍCH PŘÍBĚHŮ

Náboženství starozákonního Izraele a křesťanství mají za sebou tisícileté dějiny. Dějinné pojetí Boha, světa a člověka zasahuje do minulosti. Události mají své opodstatnění v přítomnosti.⁴⁴ Biblická vyprávění v sobě skýtají určitý aspekt dějin. Bůh jedná průběžně v dějinách. Není to jen svědectví o Bohu a člověku, ale svědectví, které o Hospodinu a o sobě samém Izrael vydal v dějinách. Události a svědectví starozákonní víry jsou aktualizována a předávána jako svědectví o minulých událostech a zároveň jako svědectví otevírají perspektivu budoucnosti.⁴⁵ Bůh, přebývající v dějinách Izraele, utváří univerzální dějiny. Idea univerzálních dějin vznikla díky monoteismu, víře v jednoho dobrého, spravedlivého a mravního Boha. Taková víra v Boha povzbuzuje životy Izraelitů ve většinovém nepřátelském prostředí. Výkladem etického monoteismu si vynucujeme pohled do dějin konkrétních společenských útvarů, nakolik se v nich odráží Boží spravedlnost. Přetrvává naděje, že člověk je přizván k jednání Boha v dějinách.⁴⁶

Právě díky vysvětlování zastaralých, nevědeckých a morálně nepřijatelných rysů Starého zákona se ho snaží autoři⁴⁷ zachovat pro současníky. Snaží se vysvětlit funkci dějin Starého zákona. Musíme vzít v úvahu historickokritické bádání, pokud chceme odpovědět na otázku etické starozákonní perspektivy. Jinak řečeno, musíme vzít v úvahu i dějinný aspekt, pokud chceme porozumět textům Starého zákona.

⁴³ ŠTICA, P. Cizinec v tvých branách, s. 20

⁴⁴ SLÁMA, P. Nové teologie Starého zákona a dějiny, s. 15

⁴⁵ PRUDKÝ, M. Starozákonní teologie v éře moderny, s. 109-112

⁴⁶ SLÁMA, P. Nové teologie Starého zákona a dějiny, s. 263-265

⁴⁷ Teologiemí Starého zákona se zabývá ve své knize Petr SLÁMA. Předkládá, jak autoři rozumějí dějinám Starého zákona a jak s nimi pracují. Srov. SLÁMA, P. Nové teologie Starého zákona a dějiny.

5. ETIKA A PŘÍBĚH

S příběhy se setkáváme již od dětství. Necháváme se jimi vtáhnout do jiných světů. Ovlivňují naše myšlení, rozněcují emoce, pomáhají vyjadřovat pocity, předávají nové informace, určují hranice a pravidla, umožňují nám se s druhými ztotožnit, učí nás jim porozumět, těší nás. Autor příběhu se snaží čtenáře oslovit. Z příběhu posluchač cítí, že se o něj vypravěč zajímá.

Příběhy se předávají z generace na generaci, spojují nejen jednotlivé lidi, ale i celé národy. Příběh provokuje čtenáře, aby postavy posuzoval a hodnotil. V hodnocení pomáhá čtenáři vypravěč.

Zvláštní místo mezi příběhy mají biblická vyprávění. Autor biblického příběhu nemohl vědět, že budou jeho texty číst čtenáři po několik tisíc let.⁴⁸ Abychom mohli proniknout do biblických příběhů, je potřeba osvětlit některé metody. Jednou ze stěžejních metod je metoda historicko-kritická. Je to metoda, která zkoumá starověké texty z historického pohledu. Snaží se osvětlit historické procesy, ve kterých Bible vznikala.⁴⁹ Snaží se zpřístupnit čtenáři těžko pochopitelné texty a jejich vývoj s ohledem k měnící se historické, kulturní a společenské realitě.

Význam sdělení textu v jeho struktuře nám pomůže najít synchronní analýza. Další metodou je sémantická analýza, která se zabývá sdělením textu a vztahy mezi jednotlivými atributy, čímž se míní jednotlivé věty a výrazy, které se v textu nacházejí. Pouze ve vyprávěcích textech se používá narativní analýza. Zabývá se dějovými zvraty a jednáním osob, objasňuje strukturu jednání. Doplnuje sémantickou analýzu. Co chce autor sdělit, co chce vyvolat v příjemci a jak on na to reaguje, na to se zaměřuje pragmatická analýza.

Čtenář, který se rozhodne číst příběh, objevuje jeho poselství. Při čtení srovnává děj s linií našich příběhů a životů, sleduje vzor, který příběh vytváří.⁵⁰ Je nutné brát ohled na specifickou příběhu, vnímat narativní struktury, které příběh vytváří.⁵¹

⁴⁸ Ideální čtenář splňuje záměry autora, které vložil do textu. Skutečný čtenář by měl mít snahu pochopit záměr autora. Srov. MACKERLE, A. Než budete číst Bibli podruhé, s. 192

⁴⁹ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA. Interpretácia Biblie v cirkvi, s. 39. Texty Bible vznikaly v dlouhém období, byly adresované odlišným kategoriím posluchačů, kteří žili na různých místech.

⁵⁰ BARTON, J. Etika a Starý zákon, s. 25

⁵¹ Tamtéž, s. 25-34

II. ANALYTICKÁ ČÁST KNIHY TOBIJÁŠ

6. PŘEDSTAVENÍ KNIHY TOBIJÁŠ

Kniha ukazuje na věrnost Izraelitů Hospodinu v těžké době asyrského zajetí. V té době ti, pro koho je Bůh oporou, posilují izraelský národ, který je obklopen pohanským prostředím, nepochopením a nepřátelstvím.⁵² Strukturu dramatického děje tvoří logický sled událostí, jež se týkají obtížné životní situace Izraelitů. Příběhy lidí věrných Hospodinu v knize Tobijáš měly být posilou pro ty, kdo žili v obdobných podmínkách v zajetí, obklopeni nepřátelstvím pohanského prostředí. Nezastírá, že věrnost víře svých otců bude znamenat utrpení.⁵³ Představuje utrpení při zachování Hospodinova zákona, ale v závěru se ukáže, že tato cesta je správná a člověk dojde odměny, právě pokud zůstane Hospodinu věrný. Je zde poukázána vysoká hodnota manželského svazku a harmonický rodinný život i úcta k rodičům. Důvěra v Boha je zbraní Izraelitů.

Tobijáš je kniha pojednávající o posvátnosti manželství a o zachování rodu. Zabývá se také úlohou silné ženy, která se snaží zachovat svůj rod. Oproti Ester nebo Júdit⁵⁴ nekončí násilím, je knihou mírnou. Tobijáš se příliš neodklání od tradičního způsobu myšlení Izraelitů, důležitost manželství a zachování rodu vrcholí osvobozením v souladu se zákonem, s Hospodinovou vůlí.⁵⁵ Tobijáš a Sára jsou příkladem naplnění zájmů společnosti.

Kniha Tobijáš ve svém vyprávění ztělesňuje ideál rozumné zbožnosti,⁵⁶ účinnou sílu modlitby, ukazuje etický rozměr týkající se rodinného života v diaspoře. Ve vyprávění se setkáme s hlubokými modlitbami⁵⁷, myšlenkami⁵⁸ a s Boží pomocí prostřednictvím andělů v konkrétní lidské nouzi.⁵⁹

⁵² Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., Knihy deuterokanonické, s. 20

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 20

⁵⁴ V knihách Júdit a Ester hraje také úlohu silná žena chránící svůj rod.

⁵⁵ GILLES, E. A. Lidé smlouvy, s. 165

⁵⁶ FOUILLOUX, D. Slovník biblické kultury, s. 230

⁵⁷ Tób 3,1-15; 8,5b-8; 8,15-17; 13,1-18

⁵⁸ Tób 4,13,19; 12,6-10

⁵⁹ Například Tób 3,17

6.1. TEXT, TITUL, ŽÁNŘ A VZNIK KNIHY

Tobijáš je deuterokanonická kniha Starého zákona, která hovoří o životě židovské rodiny vyhoštěné ze severního království do Ninive během asyrské nadvlády v 8. stol.⁶⁰ Nachází se v LXX a nazývá se zde Tóbit, jménem otce, ve Vulgátě Tobijáš, jménem syna.⁶¹ Jak hebrejský původ knihy, tak i jméno Tobijáš תוביאש⁶² lze přeložit jako *Bůh je dobrý*.

Formálně a obsahově patří k sapienciální literatuře, jde o fiktivní děj dramaticky a umělecky zpracovaný, který má za úkol mravní a náboženské poselství lidu⁶³ žijícího v diaspoře.⁶⁴

6.2. JAZYK, AUTOR, A DOBA SEPSÁNÍ

Originálním jazykem knihy Tobijáš byla pravděpodobně aramejšтина nebo hebrejšтина.⁶⁵ Nám se ale text dochoval v řeckém a latinském překladu.⁶⁶ V řečtině se nám text dochoval ve dvou verzích; v delším textu, jehož úpravou vznikl kratší text.⁶⁷

Kniha je sepsaná anonymním autorem pravděpodobně kolem roku 200 př. Kr.⁶⁸ Za autora se považuje hluboce věřící Izraelita, který se dobře vyznal v biblických spisech.⁶⁹ Autor pravděpodobně Starý zákon znal, můžeme to odvodit z provázání jeho myšlenek s knihami SZ, neboť vícekrát odkazuje na různé pasáže Starého zákona.⁷⁰ Autor se mohl

⁶⁰ BIČ. M. Ze světa Starého zákona I., s. 35-36

⁶¹ Srov. HŘEBÍK, J. Speciální úvod do knih Starého zákona. Srov. Didakticko-parenetické příběhy. „Liber Tobiae.“

⁶² Srov. TOBIAS, N. Tobit / Tobitbuch. Dessen Name „Gut ist der lebendige Gott.“ Srov. také BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s.22. Jméno Tobit překládá jako „Hospodin je dobrý“.

⁶³ Na Tobijáše najdeme v Bibli odkazy na několika místech. Ezd 2,59-60, Neh 2,10.19; 3,35; 4,10; 6,1.12.14.17.19; 7,62; 13,4.7.8; 2 Pa 17,8; Za 6,10.14

⁶⁴ Srov. RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 25-26

⁶⁵ Zlomky v obou semitských jazycích byly nalezeny v Qumránu. Srov. Tamtéž, s. 3, 7

⁶⁶ Tamtéž, s. 3-4

⁶⁷ Tamtéž, s. 3. Delší text je doložený Alexandrijským a Vatikánským rukopisem.

⁶⁸ Srov. HŘEBÍK, J. Speciální úvod do knih Starého zákona.

⁶⁹ DOKUMENTY KATOLÍCKEJ CIRKVI.

⁷⁰ Zachovávání Mojžíšova zákona. Tób 6,13; 7,11 až 13; Tób 4,3; Sir 3,1-16,

inspirovat v knize Genesis, manželství mezi Tobijášem a Sárrou má mnoho znaků podobných Izákovi a Rebece. Jde například o hledání nevěsty mezi příbuznými,⁷¹ přítomnost anděla,⁷² svatební hostinu,⁷³ atd. Několik shod se nachází i v porovnání s knihou Job. Týká se to zkoušky spravedlivého,⁷⁴ který znovu nabude blahobyť a zdraví,⁷⁵ zásahu zlého ducha,⁷⁶ nemoci,⁷⁷ výčitek manželky a přátel.⁷⁸

6.3. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Za vlády krále Salmanasara V. byl Tóbit odvečen z Tišbé v Galileji do zajetí do Ninive (726-722 před Kristem).⁷⁹ Jiný údaj, než kniha Tobijáš uvádí 2 Královská 15,29, která uvádí, že kmen Neftalí odvekl do zajetí asyrský král Tiglatpileasar III. (745-727).⁸⁰ Tóbit oslepl za vlády Sennacheriba (704-681 před Kristem)⁸¹, syna Salmanasara,⁸² ačkoliv ten byl ve skutečnosti synem Sargona II.,⁸³ ve věku šedesát dva let.⁸⁴ Dalším historickým paradoxem je geografická poloha Ekbatan a města Rages, které jsou od sebe vzdáleny asi 300 km, těžko je lze v tehdejších podmínkách překonat za dva dny.⁸⁵

Pro události v textu je potřeba zmínit život izraelského národa v době asyrské nadvlády.⁸⁶ Asyřané byli velmi bojovný, výbojný národ, který si podroboval okolní

⁷¹ Srov. Tób 4,12-13; 6,11-13 s Gn 24,3-4; 4,37-38

⁷² Srov. Tób 5,4-17; 5,17 s Gn 24,7; 24,40

⁷³ Srov. Tób 8,19-21 s Gn 24,54

⁷⁴ Srov. Tób 1,1-8 s Jb 1,1-5

⁷⁵ Srov. Tób 11,13-18; 14,1-4 s Jb 42,12-15

⁷⁶ Srov. Tób 3,8 s Jb 1,6; 2,1

⁷⁷ Srov. Tób 2,9-10 s Jb 2,7-8

⁷⁸ Srov. Tób 2,8; 2,13-14; 3,9-10 s Jb 2,9; 2,11-13

⁷⁹ Srov. Tób 1,2-3

⁸⁰ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 21

⁸¹ Starý Zákon, překlad s výkladem: Starozákonní Apokryfy zvané též knihy deuterokanonické nebo nekanonické. Překlad BIČ, M., s. 41

⁸² Srov. Tób 1,15

⁸³ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 21

⁸⁴ Tób 14,2; podle kratšího textu oslepl ve věku 58 let. Srov. DOKUMENTY KATOLÍCKEJ CIRKVI.

⁸⁵ Tób 5,6 záměna je i v případě polohy hor, Ekbatany se měli dle textu nalézat v nížině, ve skutečnosti jsou asi ve 2000 m výšce, tedy výš než Ragy. Srov. DOKUMENTY KATOLÍCKEJ CIRKVI.

⁸⁶ GILLES, A. Lidé smlouvy, s.165

území. Asýrie v 9.-8. st. př. Kr. zažívala dobu svého největšího rozmachu.⁸⁷ Izraelci byli vystěhováni za vlády Sennacheriba (704-681 před Kristem)⁸⁸. Jejich snaha zachovat věrnost Bohu byla spojena se zachováním národa. To bylo velmi obtížné, neboť v době, kdy si Asyřané podrobily Izrael a Judsko, deportovali Asyřané části izraelského obyvatelstva do své říše. Kromě toho izraelské území osidlovali obyvateli z jiných území. Vzniklo tak smíšené obyvatelstvo, a navázat na dřívější tradice bylo pro Izraelce velmi obtížné.⁸⁹

7. CHARAKTERISTIKA POSTAV V KNIZE TOBIJÁŠ

Pro etickou výpověď knihy je důležité nejen jednání protagonistů v příběhu, ale i charakteristika jejich postav pro vysvětlení důsledků etické imitace postav.

V našem případě hned na začátku knihy ovlivňuje čtenáře sám Tóbit. V počátečních státech hovoří v první osobě,⁹⁰ hodnotí sám sebe jako spravedlivého a milosrdného, předkládá čtenáři svůj dosavadní život. Tóbit je příkladem zbožného Izraelity, který přísně zachovává Boží přikázání a svým postojem zachovávajícím Hospodinovo nařízení i v diaspoře ovlivňuje i jednání svého syna Tobijáše.⁹¹

Další důležitou postavou je jeho syn Tobijáš. V celém příběhu se ani jednou nedočteme, že by Tobijáš svému otci oponoval. Je poslušným synem, který ctí a přijímá otcovu moudrost. Vypravěč Tobijáše blíže nepopisuje, čtenář si o něm musí udělat úsudek z jeho činů.⁹²

Rolí anděla plní Rafael. V hrdinném jednání pomáhá Tóbitovi při vysvobození Sary z jejího těžkého osudu archanděl Rafael. Doprovází Tobijáše na cestě a dává mu rady. Sám sebe odhalí až v závěru jako prostředníka mezi Bohem a člověkem. ČEP upozorňuje na hříčku se slovy. Tóbit se ptá na jméno Rafaela a ten mu odpoví: „Jsem Azarjáš, syn velkého Chananjáše, z tvých bratří.“ („Εγὼ Αζαριας Ανανιου τοῦ μεγάλου,

⁸⁷ BIČ. M. Ze světa Starého zákona I., s. 35-36, srov. POKORNÝ, P. Řecké dědictví v Orientu, s. 57

⁸⁸ BIČ. M. Ze světa Starého zákona I., s. 36

⁸⁹ RENDTORFF, R. Hebrejská bible a dějiny, s.73-75

⁹⁰ Tób 1,3-3,6.

⁹¹ Tób 2,2

⁹² RIMMONOVÁ-KENANOVÁ, S. Poetika vyprávění, s. 44. Postavu si čtenář sestavuje z různých údajů roztroušených v textu.

τὼν ἀδελφῶν σου.“) ⁹³ *Raffa-el* v překladu znamená Hospodin uzdravuje. ⁹⁴ Prostřednictvím alegorie nabízí Rafael Tóbitovi jména, která obsahují zaslíbení. Tóbit však si vzpomene na známého Chananjáše, se kterým putovával do jeruzalémského chrámu, pojme tedy k němu důvěru.⁹⁵

Rolí anděla Rafaela v příběhu je reprezentovat Hospodina. Plní úlohu Hospodinovy vůle, předává instrukce Tobijášovi, vede ho a tím chrání zachování Izraelského národa. Vyvolil si lidi, kteří se na zachování izraelského národa podílejí a zároveň je podněcuje ke chvále Boží.

Bůh v tomto příběhu osobně nevystupuje, jeho záměr spojit Sáru a Tobijáše ve svazek manželství uskutečňuje Rafael. Kniha nabízí představu jednoho Boha Izraele,⁹⁶ který soudí,⁹⁷ tvoří,⁹⁸ je oslavován⁹⁹ a je milosrdný.¹⁰⁰

Sára je zde charakterizována jako poslušná izraelská dívka, jejímž posláním je vdát se a stát se matkou.¹⁰¹

Ostatní postavy dotvářejí celou koncepci příběhu. Opačným pomáhajícím Rafaela je Asmodej, démon násilí, který zabil sedm ženichů Sáry.¹⁰² Písmo mu dává jméno, věří tedy v jeho identitu.¹⁰³ Podtrhuje myšlenku, že ani zlý duch nezmaří Boží záměr.¹⁰⁴

Rodiče Sáry a Tobijáše zachovávají duchovní dědictví svého národa,¹⁰⁵ charakterizuje je poctivost,¹⁰⁶ střídmost¹⁰⁷ a manželská čistota.¹⁰⁸

⁹³ Nachází se v LXX 5,13 v kratší i delší verzi.

⁹⁴ Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 34

⁹⁵ Srov. Tamtéž

⁹⁶ Tób 13,18

⁹⁷ Tób 3,2; 13,2.6

⁹⁸ Tób 8,6

⁹⁹ Tób 13,1

¹⁰⁰ Tób 6,18; 8,16; 11,17; 13,2

¹⁰¹ Tób 3,11-17

¹⁰² Tób 3,8

¹⁰³ Původ jména je nejasný. Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 29

¹⁰⁴ Tamtéž., s. 31

¹⁰⁵ Tób 1,8; 4,19; 14,3.8-9

¹⁰⁶ Tób 4,6

¹⁰⁷ Tób 4,15

¹⁰⁸ Tób 8,7

8. TÉMATA

K tomu, abychom nahlédli do světa etiky a do příběhu Tobijáše, je potřeba uchopit etiku a rozlišit jednotlivé aspekty, které se jí týkají.

Etika vyhnanství může být vysvětlena kontextem útlaku a strachu. Díky pozorování událostí v exilu navrhuje J. B. Green potencionálně důležitá témata, která vycházejí z úvah o exilních kontextech a společenské solidarity. Mezi nejsilnější aspekty patří rady pro vzájemnou pomoc, zájem o chudé, hlad a vzájemná solidarita, která je v období asyrského zajetí ústřední v chování členů komunity. Důležitost soudržnosti je při těchto okolnostech více zdůrazněna.¹⁰⁹

Pokud budeme hledat biblické vzory pro hlavní motivy v Tobijášovi jako Merten Rabenau, budeme odkázáni na příběhy, které vycházejí ze stejného prostředí jako kniha Tobijáš, a to životního světa jednotlivce a jeho nejbližšího prostředí. Motivy rodinného života, jako jsou narození a manželství, rivalita žen, nemoc, hlad a střety v životním prostoru, v nich hrají důležitou roli. Témata, jako jsou revoluce, spor o nástupnictví trůnu a válka přesahující hranice rodiny se v rodinném životním prostředí Izraelitů žijících v diaspoře také projevují.¹¹⁰

Hřebík poukazuje na témata, která rozvíjejí harmonický rodinný život, vysokou hodnotu manželského svazku, příklad poctivosti a věrnosti Bohu i ve velkých obtížích, účinnou sílu modlitby a Boží pomoc prostřednictvím andělů v konkrétní lidské nouzi.¹¹¹

Naproti tomu Miloš Bič postupuje při výkladu témat ve své knize Výklady ke Starému zákonu V. krok za krokem, jak jdou události příběhu za sebou.

Výsledné motivy křesťanské etiky v zajetí jsou emoce, touha, potřeba či impuls, který působí jako podněcování k plnění požadavků Božího slova aplikovaného v lidském životě.¹¹²

Výsledkem průniku témat od výše zmíněných autorů související s etikou příběhu v knize Tobijáš bude pro mou práci vztah lidí k druhým lidem, harmonický rodinný život v manželství, láska, modlitba, odevzdanost do Boží vůle, majetek v Bibli, aspekt

¹⁰⁹ SMITH Ch. D. The Exile and the Restoration, in GREEN, J. B. Dictionary of Scripture and Ethics, s. 293

¹¹⁰ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 101. Autor ukazuje podobnost na osudu krále Davida a jeho rodiny, který také úzce souvisí s vývojem státu v Izraeli.

¹¹¹ HŘEBÍK, J. Speciální úvod do knih Starého zákona.

¹¹² MILES, R. Family, in GREEN, J. B. Dictionary of Scripture and Ethics, s. 300-301

almužny, věrnost Hospodinu a utrpení. Zdůrazním hlavní motivy příběhu, ostatní témata nastíním, neboť s hlavním motivem úzce souvisí a odráží se v životě postav knihy Tobijáš. Výběr témat je záměrný. Jde o snahu přiblížit rodinný život lidí této starozákonní doby se zřetelem na jejich okolí a jejich vztah k Bohu.

9. ČLOVĚK VE VZTAHU K ČLOVĚKU

Ve Starém zákoně neexistuje přesný termín odpovídající dnešnímu označení rodiny, jak ji vnímáme dnes.¹¹³ Nejbližší označení je dům בֵּית , společenství větší skupiny, která žije pod jednou střechou.¹¹⁴ Byla to silná komunita, kde měl každý své místo.¹¹⁵ Žena následovala svého ženicha a žili pod jednou střechou spolu s ostatními členy jeho většinou velmi rozšířené rodiny.

Velké rodiny byly nutné nejen k vedení podnikání, ale i k zajištění rodičů ve stáří. Velká rodina byla požehnáním od Boha.¹¹⁶ Díky smlouvě s člověkem je Bůh zárukou Izraelitů, duchovní aspekt manželství stvrzuje jejich víra v Boha.¹¹⁷

Starý zákon hovoří o muži, který „opustí matku i otce a přilne ke své ženě“¹¹⁸, což podporuje stvořitelský záměr Boha, kterým je člověku dána možnost zplodit nový život.¹¹⁹ Muž a žena mají tvořit společenství. Bůh je stvořil, dal jim vzájemnou radost a lásku. Božím darem je láska, ta se nedá spoutat,¹²⁰ „silná jako smrt je láska.“¹²¹ Manželská láska má hodnotu sama o sobě, není zde jen za účelem plození potomstva.¹²²

¹¹³ DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 869

¹¹⁴ Tamtéž, s. 869

¹¹⁵ BAKER'S Evangelical Dictionary of Biblical Theology.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ DUFOUR, X.L. Slovník biblické teologie, s. 212.

¹¹⁸ Gn 2,24; Tób 6,19

¹¹⁹ BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 266. Bůh stvořil muže a ženu rozhodl, že muž opustí svého otce a matku a přilne ke své ženě. Gn 1,27 a 2,24; Mt 19,4; Mk 10,6. Otázkou k zamyšlení zůstává, zda byla Sára rovnocennou partnerkou, což z textu knihy Tobijáš jasně vyplývá, nebo byla určena pro Tobijáše, tedy by naopak znamenalo, že je mu podřízena. Srov BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 39

¹²⁰ Tamtéž, str. 266

¹²¹ Pís 8,6

¹²² BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 257-258

Žena bývá charakterizována mateřskými vlohami. Starý zákon připisuje ženě úlohu v domácnosti.¹²³ O ženě, než se vdala, mohl rozhodovat otec a poté manžel.¹²⁴

9.1. MANŽELSTVÍ V KNIZE TOBIJÁŠ

Rodiče měli odpovědnost za sňatek svých dětí, měli je chránit před pohanskými svazky.¹²⁵ Společná víra měla držet národ pohromadě a pomáhat odolávat náporům pohanů.¹²⁶ Pohanské svazky nebyly však vyloučené, například Boáz měl Moábku¹²⁷ či Josef Egyptanku.¹²⁸ Knihy Ezdráš a Nehemiáš vypráví o obnově života Izraelitů v zaslíbené zemi v období po Babylonském exilu. Projevuje se úsilím o čistotu Izraelských společenství. Docházelo zde ke kontrole právních poměrů, vycházejících z platného židovského práva. První a také jedinou oblastí byla otázka smíšených sňatků.¹²⁹ Smíšená manželství byla rozdělována i přes neochotu zúčastněných.¹³⁰

Ve smíšených manželstvích nastával jazykový problém. Hovořilo se jazykem jiného lidu, což působilo na děti, že nebyly pevnými vyznavači Hospodina.¹³¹ Také proto byla v obtížném životě Izraelitů žijících v diaspoře zdůrazňována příslušnost k Izraeli pro udržování kontaktu mezi sebou.¹³² Izraelité se snažili v diaspoře zachovat vlastní identitu zvláště poté, co ztratili krále i chrám. Na významu získávaly prvky víry, které podtrhovaly příslušnost k izraelskému národu. Okolí Izraelity velmi ohrožovalo, a i vnitřní neshody způsobovaly směšování Izraelitů s ostatními obyvateli.¹³³ Věrnost

¹²³ Př 18,22; Sir 36,20-28

¹²⁴ Srov. Ex 21,7-11; Gn 29

¹²⁵ Gn 24,4

¹²⁶ BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 262

¹²⁷ Rt 4,13

¹²⁸ Gn 41,45

¹²⁹ Ezd 9,12

¹³⁰ RENDTORFF, R. Hebrejská bible a dějiny, s. 97 „*Jakým způsobem probíhalo rozdělování manželství, nejsme výslovně informováni.*“

¹³¹ BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 274-275

¹³² RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 123

¹³³ Srov. BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 228-229

v manželství byla důležitá, cizoložství se velmi přísně trestalo.¹³⁴ Před smilstvím Písmo varuje.¹³⁵

Pokud zemřel bezdětný ženatý muž, byla tu možnost levirátního sňatku,¹³⁶ který ale žena nesměla odmítnout, jinak musela odejít ke svým rodičům.¹³⁷ Vdovu si měl vzít nejbližší bratr zesnulého a zplodit s ní děti, aby bylo zachováno jméno zemřelého. Bezdětné manželství znamenalo neštěstí, ne trest, potomci byli pokračování rodu. Žena ani nedělala, majetek přecházel na syny.¹³⁸ Kde však nebylo synů, přecházelo dědické právo na dcery.¹³⁹

Manželství izraelského příbuzenského svazku může být chápáno širěji. Aby Izraelité uchránili své dědictví: „*Měj se na pozoru synu před každým smilstvem a nejprve si vezmi ženu z potomstva svých otců. Neber si ženu cizí, která není z kmene tvého otce, protože jsme synové proroků.*“ (Tób 4,12) Jako vzor otec uvádí praotce Abraháma, Izáka, Jáкова, jmenuje i Noeho, ačkoli biblické zprávy původ jeho manželky neuvádějí. Tobijáš si má tedy vybrat ženu z potomků svých otců a nebrat si cizinku.¹⁴⁰

Nově nalezený a šťastný život v manželství je důkazem účasti Boha a jeho Božského plánu. „*A z nebe je rozhodnuto, aby ti byla dána.*“ (Tób 7,12). Úlohou izraelské dívky bylo aktivně se podílet na zachování rodu. Sára měla snahu zachovat toto poslání.

O svatebních nocích Sárý, až do příchodu Tobijáše, sedmkrát zasáhl zlý duch Asmodej. Reúel neskrývá před Tobijášem osud své dcery, přiznává mu, že již sedm uchazečů zemřelo.¹⁴¹ Utrpení, kterým si museli aktéři projít je součástí Boží vůle.

Novomanželům se před svatebním obřadem dostalo požehnání, čímž byla stvrzena právní platnost svazku. Pak jim připravili rodiče Sárý komůrku, pokojík ταμειῶν,¹⁴²

¹³⁴ DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 870

¹³⁵ Lv 18,6-18

¹³⁶ Dt 25,5

¹³⁷ Lv 22,13

¹³⁸ DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, 869-870

¹³⁹ Nu 22,13

¹⁴⁰ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., str. 31-32. Před cizinkou varuje například kniha Přísloví 2,16; 5,20; 7,5

¹⁴¹ Tób 7,11

¹⁴² Tób 7,15. Když matka odvedla do pokojíku svou dceru, rozplakala se. Podle kratší verze však plakala Sára, neboť si vzpomněla na předchozí noci a matka ji naopak utěšovala. Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 38

kam je rodiče doprovodili. Novomanželé se před svatební nocí modlili.¹⁴³ Rodiče schválili sňatek, který je Božím záměrem zprostředkovaným pomocí anděla Rafaela. Po svatbě byla konečně vyřešena i dědická otázka. Reúel předává Tobijášovi, kterého přijal jako syna, nejen svou dceru, ale i polovinu svého majetku, služebnictvo, dobytek.¹⁴⁴ Sára byla jediným dítětem svých rodičů. Proto přecházel veškerý dědický podíl na ni. Podle Mojžíšova zákona se nesměl majetek dostat do cizích rukou. Dcera, která obdrží dědický podíl izraelského pokolení, se vdá v čeledi svého otcovského pokolení.¹⁴⁵

9.1.1. SOUROZENECKÝ RÁZ MANŽELSKÉ LÁSKY

Termínem „bratrství“ je ve Starém zákoně vyjádřen vztah mezi Izraelem a Judskem. Izraelské kmeny byly označovány výrazem „bratrské sounáležitosti“ a „bratrem“ je označován příslušník izraelského společenství.¹⁴⁶ Oslovení „bratře“ a „sestro“ se používalo i v příbuzenských vztazích.¹⁴⁷ Výrazem „sestra“ byla provázena nevěsta při odchodu z rodičovského domu, jak nám již dokládá kniha Genesis „*Sestro naše, buď matkou nesčíslných tisíců...*“ (Gn 24,60) Výrazem „sestra“ je v knize Numeri¹⁴⁸ označována i příslušnice téhož kmene, v knize Jeremijáš¹⁴⁹ a Ozeáš¹⁵⁰ spoluvěřící.¹⁵¹ Důležitý je text modlitby Tobijáše a Sáry v době jejich svatební noci. Tobijáš zde nazývá svou novomanželku svou příbuznou. „*A nyní neberu si tuto svou sestru τὴν ἀδελφὴν μου kvůli smilstvu διὰ πορνείαν, ale z upřímnosti. Prosím, smiluj se nade mnou a nad ní, a abychom společně zestárli.*“ (Tób 8,7) Stejně nazývá Sáru její otec Raguel: „*A z nebe je rozhodnuto, aby ti byla daná. Přijmi svou sestru ἀδελφὴν. Od nynějška jsi jejím bratrem a ona je tvou sestrou. Je ti dána ode dneška až na věky.*“ (Tób 7,12)

¹⁴³ DOUGLAS, J. D., Nový biblický slovník, s. 581

¹⁴⁴ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 42

¹⁴⁵ Nu 36,5-9

¹⁴⁶ BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 263

¹⁴⁷ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 40

¹⁴⁸ Nu 25,18

¹⁴⁹ Jr 22,18

¹⁵⁰ Oz 2,3

¹⁵¹ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, s. 871-872.

Také text Tób 7,11 odporuje pohledu, že by se jednalo o smilstvo v manželství, kde hovoří Sářin otec: „*Dal jsem ji už sedmi mužům našich bratří τῶν ἀδελφῶν*“ Sářin otec nazval sedm zahynulých manželů Sáry také bratry. Je to vytvořené pozadí pro vyniknutí izraelského hrdiny, kterého doprovází archanděl Rafael.¹⁵²

9.1.2. LÁSKA V MANŽELSTVÍ

V knize Tobijáš se nachází příklad hluboké manželské lásky a výzva k ní, když Adna dává svoji dceru Sáru Tobijášovi se slovy: „...*svěřuji ti dceru svou pod tvou ochranu, nezarmucuj ji po všechny dny svého života.*“ (Tób 10,13) Láska zaujímá ústřední místo v náboženském povědomí Tobijáše a Sáry, v šesté kapitole ji objasňuje Rafael, když hovoří o Sáře, která nemůže být zaslíbena jinému.¹⁵³ Tobijáš si zamiloval Sáru, i když si ji sám nevybral „...*jeho srdce přilnulo k ní.*“ (Tób 6,19).¹⁵⁴ Tvrzení, že láska je silnější, než smrt dosvědčuje zkouška Tobijáše a Sáry, které jsou oba vystaveni při svatební noci. Sára, jejíž dosavadní nelehký úděl přinesl zkázu sedmi mužům¹⁵⁵, nejprve uvažuje o sebevraždě,¹⁵⁶ později prosí Hospodina o smrt.¹⁵⁷ Touží po lásce, potomkovi a nechce otcí přinést hanobení působené sebevraždou.¹⁵⁸ To vše se zlomí porážkou zlého ducha Amodeje, který zahubil Sářiných sedm manželů. Pro Sáru je víra v lásku oporou a vysvobozením nejen pro její vlastní osobu, ale i společnost. To jí přináší budoucí manžel Tobijáš za pomoci archanděla Gabriela, Hospodinova posla.

¹⁵² BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., str. 31

¹⁵³ Tób 6,13.18

¹⁵⁴ „...*opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě...*“ (Gn 2,24). Tento výrok nepotvrzuje čistě patriarchální společnost ve Starém zákoně, kde je vůdčí osobností muž. Forma manželství se v různých dobách měnila. Srov. BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 263–266

¹⁵⁵ Tób 3,8

¹⁵⁶ Tób 3,10

¹⁵⁷ Tób 3,15

¹⁵⁸ Tób 3,10-15

9.1.3. MODLITBA V MANŽELSTVÍ

V modlitbě Tobijáš i Sára chválí Boha pro stvoření Adama a Evy. Stejně jako Eva byla rovnocenným doplňkem Adamovi, vidí i Tobijáš Sáru jako svou rovnocennou partnerku, se kterou se může dožít společně stáří.¹⁵⁹

Síla modlitby je způsob vedení Boha. Bůh v dějinách vedl například Abraháma, Josefa, Jákoba, vyvedl svůj lid z egyptského nepřátelství. Davida dovedl k vedení národa.¹⁶⁰

Sára se obrací s modlitbou na rtech směrem k Jeruzalému. V době vzniku knihy Tobjáš, kdy žil izraelský národ v diaspoře, Jeruzalém a jeho chrám byly jediným místem, ke kterém se obraceli s nadějí jako ke „svatému městu“.¹⁶¹

Modlitba Tóbity 3,1-6 a modlitba Sárý 3,7-15 se střetává v 3,16, kdy byly obě modlitby vyslyšeny.

Díky modlitbě překonávají Tobijáš a Sára těžkou zkoušku. Modlí se společně před tím, než ulehnu na lože, na radu průvodce Tobijáše, Rafaela.¹⁶² Jeho slova dodávají Tobijášovi naději, že jim Bůh prokáže milosrdenství a spásu.¹⁶³

Společná modlitba Tobijáše a Sárý¹⁶⁴ dosvědčuje Hospodinovu ideu o manželství, ve kterém oba projdou životem až do stáří.¹⁶⁵

Modlitba značí, že oba mají touhu vytrvat v Božském ideálu manželství. Společná modlitba novomanželů Tobijáše a Sárý sestává z chvály a díků a pak se teprve stává prosbou.¹⁶⁶

9.2. ALMUŽNA

V době, kdy byl Tóbit stížen slepotu, jeho žena Anna vydělávala domácími řemesly.¹⁶⁷ K výdělku dostala darem kůzle, a Tóbit předpokládal, že je kradené¹⁶⁸. Tóbit, který vždy

¹⁵⁹ Tób 8,6-7

¹⁶⁰ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 100

¹⁶¹ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., str. 30

¹⁶² Tób 6,18

¹⁶³ Tób 8,4

¹⁶⁴ Tob 8,4-8

¹⁶⁵ Tób 8,7

¹⁶⁶ JAN PAVEL II. Teologie těla, s. 522

pomáhal svým bližním, tak nečekal, že by se situace mohla obrátit a on někdy obdržel pomoc od druhých. Anna mu vyčítala. „*Kde jsou tvé skutky milosrdenství? Kde jsou tvé skutky spravedlnosti?*“ (Tób 2,14)

Slovo almužna pochází z řečtiny ἐλεημοσύνη,¹⁶⁹ znamená skutek milosrdenství, almužnu. V LXX je překládán výraz z hebrejštiny מִצְדָּקָה spravedlnost,¹⁷⁰ někdy milosrdenství צְדָקָה¹⁷¹

Prostřednictvím almužny se raduje srdce Boha jako toho, kdo ji dává.¹⁷² Nejen Tobijáš¹⁷³ omezuje okruh příjemců almužny, ale i Sírachovec¹⁷⁴ varuje před závistí, která ničí hodnotu dobrého daru.¹⁷⁵ Almužna je darem před tváří Boha,¹⁷⁶ je Božím jednáním pro pomoc lidem.¹⁷⁷ Podle zákona má zajišťovat pomoc pro chudé, zejména vdovy, cizince a sirotky.¹⁷⁸

Tóbit ve své řeči k synu objasňuje potřebu a důsledky almužny. Právě slova Tóbita, která směřuje ke svému synovi, vyjadřují vztah k Bohu a k bližnímu, kolik a jak mu má být dáno a jaká jsou příslibení pro dávajícího.¹⁷⁹ Dávat almužnu znamená chválit Boha. Bůh se neodvrátí od těch, kteří poskytují almužnu, protože pomoc potřebným je spojena se vztahem k Bohu.¹⁸⁰ Praktická pomoc potřebným je projevem lásky k bližnímu.¹⁸¹ Kniha Tobijáš nabízí krátký výčet některých tělesných skutků milosrdenství. „*Ze svého chleba dávej hladovému a ze svých šatů nahým. Všim, co tobě přebývá, čiň milosrdenství, a tvé oko ať nezávidí, když konáš milosrdenství.*“ (Tób 4,16)

¹⁶⁷ Tób 2,11

¹⁶⁸ Tób 2,12

¹⁶⁹ MURAOKA, T. A Greek-English Lexicon of the Septuagint, s. 223

¹⁷⁰ Ž 24,5

¹⁷¹ SOUČEK, J.B. Řecko – český slovník, s. 87

¹⁷² RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 41-42

¹⁷³ Tób 4,7 a 14,9

¹⁷⁴ Sír 12,3

¹⁷⁵ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 44

¹⁷⁶ Tób 4,7-11.16.17

¹⁷⁷ Srov. DUFOUR, X.L. Slovník biblické teologie, s. 5, Ex 22,20; Dt 10, 18-19

¹⁷⁸ Dt 14,28-29

¹⁷⁹ Tób 4,7-11.16

¹⁸⁰ Př 19,17

¹⁸¹ Dt 15,11

Anděl Rafael, Tobijášův průvodce, pak otevírá duchovní rozměr almužny slovy: „Dobrá je modlitba s pravdou a milosrdenství se spravedlností je víc než bohatství s nespravedlností. Je dobré konat milosrdenství, spíše než hromadit zlato. Milosrdenství zachraňuje ze smrti a očišťuje každý hřích. Ti, kdo konají milosrdenství, budou nasyceni životem.“ (Tób 12,8-9)

9.3. PENÍZE

Základním majetkem Izraele byla země, půda. Pro usedlé izraelské kmeny představovala celek životních podmínek.¹⁸² Země patří Hospodinu a její užívání má právní důsledky.¹⁸³ Původ majetku je tedy jasně dán Hospodinu. Izraelité si uvědomují, že i oni jsou jeho „zvláštním vlastnictvím.“¹⁸⁴ Hospodin Izraelitům nejen slibuje dobrou sklizeň¹⁸⁵ při dodržování přikázání, ale i varuje před porušením správného zacházení s darovaným majetkem.¹⁸⁶

Měna, jak ji známe dnes, dříve neexistovala. Platidlem byl drahý kov.¹⁸⁷ Dávat část ze svého majetku posiluje celé společenství. Ve Starém zákoně je člověk, který vlastní majetek považován za Bohem požehnaný. To vychází z přesvědčení, že Bůh stvořil zemi a majetek pro člověka.¹⁸⁸ Zde se projevuje sociální aspekt. Nese to s sebou i povinnost obdarovávat ty, kteří jsou v nouzi. Pokud někdo hromadí bohatství, vystavuje se Boží nepřízni.¹⁸⁹ Hromadění majetku a neposkytování pomoci potřebným může být velkou hrozbou.¹⁹⁰ Micheáš odsuzuje ty, kdo se obohacují na úkor chudých, neboť to ničí společenskou podstatu mezi Bohem a lidem.¹⁹¹ Bohatství není z podstaty chápáno jako špatné a chudoba není chápána jako ideál. Před hrabivostí Písmo svaté varuje a

¹⁸² Ex 3,8

¹⁸³ Lv 25,18.23-24; Ž 24,1; Ex 19,5

¹⁸⁴ Ex 19,5. Srov. BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 228

¹⁸⁵ Lv 26,4

¹⁸⁶ Lv 26,32-34

¹⁸⁷ Jr 32,9-12

¹⁸⁸ Ž 23,1

¹⁸⁹ DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 572

¹⁹⁰ 1Tm 6,10

¹⁹¹ Mi 2,1-2

chudí jsou požehnání, neboť chudoba vzbuzuje víru v Boha.¹⁹² Sytit hladové¹⁹³ naznačuje vzájemnou solidaritu, která byla podtrhována zvláště u chování členů komunity vůči sobě v dobách asyrského a babylonského zajetí.¹⁹⁴

Majetek jako otcovo věno nevěstě není výjimkou,¹⁹⁵ ač bylo spíše zvykem, že platil ženich nebo jeho otec.¹⁹⁶

Sám Tobijáš je napomínán, aby majetek neshromažďoval jen pro sebe, ale aby ze svého nadbytku rozdával almužny chudým a těm, kdo to potřebují.¹⁹⁷ Majetek se tímto způsobem stává předmětem solidarity a lásky k bližnímu. Solidarita je péčí o ty, kdo to potřebují. Působí pozitivně na jednotu lidského společenství. Pokud se majetek nestane bezcitným otrokářem, slouží k ušlechtilým cílům.

Tóbit si vzpomene na peníze, které uložil u Gabaela v Médii,¹⁹⁸ posílá pro ně Tobijáše, aby nemusel žít s matkou v bídě, ale důstojným životem, až on sám zemře, neboť král Sancherib jim všechnen majetek vzal.¹⁹⁹

Tobijáše na jeho cestě za rodinným majetkem zdržela svatba se Sárrou. I zde je předmětem majetek. Reúel dal Tobijášovi nejen dceru Sárrou za ženu, ale i polovinu svého majetku včetně služebnictva, dobytka a výbavy.²⁰⁰

9.4. SHRNU TÍ

Tóbit, otec Tobijáše dává svému synu cenné rady, které ho mají provázet životem. Předává tak poselství společnosti. Otec předpokládá synovu poslušnost, věří, že se bude radami řídit, a dodržovat tak zákony společnosti. Společnost Izraelitů byla utvářena vzájemným působením v mezilidských vztazích. Tóbit zdůrazňuje pravidla uzavírání

¹⁹² DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 572

¹⁹³ Dt 24,20

¹⁹⁴ CHRISTOPHER, D., in GREEN, J.B. Dictionary of scripture and ethics, s. 293

¹⁹⁵ Joz 15,19; Sd 1,15; 1Kr 9,16

¹⁹⁶ Srov. NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, s. 1193

¹⁹⁷ Tób 4,7-11

¹⁹⁸ Tób 1,14

¹⁹⁹ Tób 1,20. Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 31

²⁰⁰ Tób 10,10

manželství a odkazuje na proroky Noeho, Abrahama, Izáka a Jákoba.²⁰¹ Morální ideál v knize Tobijáš se opírá o Boží nařízení.

Tóbit svůj společný život se Sárrou začíná modlitbou, která obsahuje důležité sdělení vyjadřující poslušnost Bohu.²⁰² Tobijáš a Sára ve své modlitbě vzdávají Bohu úctu a přijímají autoritu Pána. Vyjadřují svou pokoru a oddanost ke službě Hospodinu. Jejich modlitba o lásku a prosba o trvání manželství až do smrti se odvolává na ideál prvního lidského páru, který stvořil Bůh. Manželství má být založeno na lásce a věrnosti jednoho muže a jedné ženy jako dvou sobě rovných partnerů. Takto vyjádřené manželství je ideálem, který uznává Boží zákon. Společenství je obrazem, ve kterém se manželství naplňuje pokorou, trpělivostí, láskou, pravdou a oddanou službou v přijetí Boha a člověka. Sňatkem mají Tobijáš a Sára vytrvat v plnohodnotném a kvalitním vztahu, který žádá Bůh. Snaha Sáry o překonání utrpení potvrzuje touhu naplnění Božího povolání, snahy o zachování rodu. Cílem její myšlenky ohledně manželství je zrození potomstva.

Tobijáš hovoří o Sáře jako o sestře. Je to oslovení používané v příbuzenských vztazích. Může vyjadřovat trvalost manželského svazku až do smrti, protože bratrem a sestrou až do smrti zůstávají.²⁰³

Izraelská společnost byla postavena na hodnotě rodiny i komunity. Jedno se neobešlo bez druhého. Ztráta či omezení jedné, znamená oběť i pro druhou. Manželství je ve Starém zákoně definováno jako vztah muže a ženy, v němž měli žít v duchovním, duševním a sexuálním souznění.²⁰⁴

Ve verších Tób 7,12-14 je shrnut způsob, jak lidé žijící v diaspoře uzavírali manželství. Reúel to podtrhuje svým odkazem na ustanovení Mojžíšovy knihy. Tobijáš našel Božím zásahem nevěstu, ale i zdroj uzdravení. Sára je Tobijášovi souzena s Božím požehnáním. Právní platnost je stvrzena sepsáním předmanželské smlouvy.²⁰⁵

Láska je důležitou hodnotou manželství. Prostřednictvím lásky k bližním se v člověku projevuje Boží láska. Manželským vztahem vzniká nové pouto mezi Tobijášem a Sárrou. Jeden druhého přijímají jako dar Boží lásky a stávají se sobě těmi nejbližšími.

²⁰¹ Tób 4,12

²⁰² Tób 8,7

²⁰³ Srov. BÍČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 40

²⁰⁴ DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 580

²⁰⁵ BÍČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 37

Tóbitovy činy, jako je nasycení hladových a oblékání nahých, jsou aplikovanou podobou teoretické etiky. Jeho činy jsou příkladné pro jeho kmen.²⁰⁶ Almužna je konkrétním jednáním, hmotnou pomocí těm, kteří to potřebují. Je dobročinností a milosrdenstvím, jež napodobuje Boží jednání vzhledem k člověku. Almužna je příkladem zbožnosti Izraelitů. Slova týkající se prokazování milosrdenství, které předává Tóbit svému synu, vyjadřuje nejen vztah k Bohu, ale i k bližnímu. Určuje kolik a jak má být almužna dávana, ale i příslibení tomu, kdo ji dává. Jeho slova podtrhuje svým souhlasem anděl Rafael, který rozvíjí duchovní rozměr almužny; směřovat svým příkladem prokazováním dobra k Bohu, který se kloní k chudým.²⁰⁷

Peníze slouží Tóbitovi jako obživa pro jeho rodinu. V knize Tobijáš se nikde nehovoří o shromažďování majetku, Tóbit považoval majetek za prostředek k obživě. Ze svého ještě dával chudým a těm, kdo to potřebují. Svůj způsob nakládání s penězi předává synovi, neboť solidarita znamená službu i Hospodinu.

10. ČLOVĚK VE VZTAHU K BOHU

Vztah Boha a člověka je klíčový. Člověk si utváří svůj vztah k Bohu a jeho odrazem by měl být vztah k bližnímu. Postupným uvědoměním si vztahů se člověk začleňuje do společnosti, a utváří se tak jeho sociální charakter.²⁰⁸

10.1. ODEVZDANOST DO BOŽÍ VŮLE

Tóbit, který již nechce snášet své utrpení, se ve své modlitbě obrací k Bohu²⁰⁹. Opírá se o Boží požehnání, jeho modlitby nejsou rozloučením před smrtí. Věří v Boží spravedlnost, neboť Boží rozhodnutí je správné.

Celá třináctá kapitola obsahuje Tóbitovo velebení Boha. Modlit se znamená obracet se „k tváři Hospodinově“. V básnických formách mají modlitby Izraele často patrný i tón chvály a díkuvzdání.²¹⁰

²⁰⁶ KIEL, M. Tobit, in GREEN J.B. Dictionary of scripture and ethics, s. 785

²⁰⁷ Dt 24,17-18

²⁰⁸ FEDLER, K. D. Exploring Christian Ethics, s. 60

²⁰⁹ Tób 3,6

Tóbit v první části vyzdvihuje Boha za jeho spásné skutky, když lid vyvedl z Egypta.²¹¹ V druhé části se obrací k Jeruzalému, k jeho budoucnosti. Upozorňuje na Boží trest za jeho nevěru, ale i Boží odpuštění. Mnozí se vrátí zpět a budou Bohu vzdávat čest a chválu. Ti, kdo budou vzdávat Bohu čest a chválu budou požehnáni a nepřátelé prokleti.²¹²

Izraelité žijící v diaspoře nemohli přinášet Bohu oběti, ztratili chrám, proto se více modlili a spoléhali na vyslyšení svých modliteb. I ve chvílích soužení vzdávají Bohu díky a očekávají vysvobození, protože Boží slovo je pravdivé a Bůh spravedlivý.²¹³

Projevení důvěry Bohu má dvojí úlohu. Vyjadřuje víru Tóbity a očekávání, že spravedlivý Bůh na svého zbožného služebníka nezapomene. Vztah člověka k Bohu se projevuje nejen oddaností a dodržováním Božích přikázání, ale i komunikací skrze modlitbu.

Lidé Starého zákona se obracejí k Bohu, který je doprovází a chrání na cestách. Merten Rabenau Boží vedení naznačuje na knize Genesis 15,7 ve vedení Abraháma.²¹⁴ Motiv cesty *óδοs* vyjadřuje Boží vedení,²¹⁵ jako další motivy milost, spravedlnost a pravdu.²¹⁶ Bůh slibuje člověku: „Budu s tebou.“²¹⁷

Tóbit ve svém žalu odevzdává svůj osud do rukou Boha, modlí se k němu a prosí ho, aby ho neodsuzoval za jeho hříchy.²¹⁸ Chce se tím ujistit, že Bůh udělá vše správně, nemůže totiž vidět vše, co vidí Bůh. Tóbitova slepota snad může tento pohled na spravedlnost Boha zkreslovat. Nechce žít déle, nechává na Bohu, aby rozhodl, co s ním bude.²¹⁹

Vyprávění v knize Tobijáš začíná deportací Tóbity do diaspory.²²⁰ Neposlušnost vůči Božím slovu vede k zajetí a rozptýlení Izraelců mezi pohany.²²¹ Ale toto společné

²¹⁰ FOUILLOUX, D. Slovník biblické kultury, s. 142

²¹¹ Ex 15,1-18; Sd 5,2-31

²¹² BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 44

²¹³ Tamtéž., s. 44

²¹⁴ Tamtéž, s. 102

²¹⁵ Metaforické vyjádření, které najdeme například u Iz 40,3, kdy je zřejmé vedení lidu po Boží cestě. Srov. DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 118-119

²¹⁶ Tób 3,2

²¹⁷ Gn 31,3; 31,5

²¹⁸ Tób 3,3

²¹⁹ Tób 3,6

²²⁰ Tób 1,2

utrpení tvoří pouze pozadí příběhu. Důraz je kladen na jednotlivce, Izraelitu Tóbita, Tobíáše a Sáru. Tóbit se stává modelem utrpení spravedlivých. I přes deportaci zachovává Bohu věrnost, dodržuje jeho vůli, a přesto oslepne. On sám shrnuje svou zbožnost hned v první kapitole ve třetí verši, kde říká, že chodil po cestách pravdy ἀληθείας a spravedlnosti δικαιοσύνης po všechny dny svého života.²²²

Tobijáš a Sára přijímají svým svazkem Boží autoritu, Jsou ochotní respektovat Boží záměr. Z jejich strany je to gesto, kterým vyjadřují pokoru, oddanost a úctu k Bohu. Jako jednotlivci mohou být obrazem lidského společenství, které se projevuje službou Bohu. Tobijáš své jednání ozřejmuje vysvětlením, že si Sáru nebere pro smilnění, ale z ryzího záměru.²²³ Opírá se o svou víru v Boha.²²⁴

10.2. ŽIVOT V ZAJETÍ

Národ, který si Hospodin vyvolil²²⁵, je věrností a vírou spjat s Hospodinem. S věrností je spjata také důvěra.²²⁶ Víra Izraelity je odpověď na věrnost Boha²²⁷ smlouvy, poslušnost v plnění zákona a zachování smlouvy.²²⁸ Smlouva zavazuje obě strany. Subjekty jsou Bůh a člověk. Bůh, který má vládu nad člověkem, vyvolil ho a proměnil, se zavazuje věrností smlouvě a člověk má být poslušným a věrným příjemcem. Smlouvu lze považovat za sdělení Hospodinových záměrů. Věrnost a poslušnost jsou neoddělitelné.²²⁹ Izraelská víra je vztahem mezi osobami, předmětem víry je Bůh, který se dává lidem poznat.²³⁰

Na zachovávání zákona v diaspoře se v knize Tobijáš hovoří na několika místech (Tób 4,3-19; 6,16; 12,7-10; 14,8-11).

²²¹ Tób 3,3-5

²²² Srov. RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 94

²²³ Tób 8,7

²²⁴ Víra ve Starém zákoně poukazuje na správný postoj k Bohu. Lidé mu skládali důvěru. Hospodina považovali za jediného důvěryhodného. Srov. DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 1092

²²⁵ Ez 20,5 „V den, kdy jsem si vyvolil Izraele, zvedl jsem ruku k přísaze potomstvu...”

²²⁶ FOUILLOUX, D. Slovník biblické kultury, s. 129

²²⁷ Ex 34,6

²²⁸ 1 Kr 8,23

²²⁹ 1 S 15,22; Dt 6,5

²³⁰ CHEUNG, L. Fidelity, in GREEN, J.B. Dictionary of scripture and ethics, s. 307

Tóbit již od třetího verše první kapitoly sděluje čtenářům, že se po všechny dny držel pravdy²³¹ a spravedlnosti,²³² i přestože lid Izraele, „...všichni mí bratři a dům mého otce Neftalího...“ (Tób 1,5) odpadl od kmene Davidova, kdy dal Jarobeám postavit dva zlaté býčky, aby nemuseli putovat až do Jeruzaléma. Tehdy se lid se nechal svést k hříchu.²³³ „Pouze já sám jsem často putoval do Jeruzaléma k slavnostem, jak je napsáno pro všechny Izrael věčným nařízením.“ (Tób 1,6)

Tóbit zachovával povinnosti Mojžíšova zákona nejen ohledně desátku,²³⁴ ale i bližního svého.²³⁵

Když přišlo zajetí, všichni příbuzní Tóbity jedli pohanské pokrmy, ale Tóbit říká, že on sám pohanské pokrmy nejedl, pamatoval na Boha celou svou duší.²³⁶

Tóbit zdůrazňuje Tobijášovi ze srdce dobrořečit Hospodina, nehřešit²³⁷ a pamatovat, co otec přikázal,²³⁸ vzít si ženu z příbuzenstva svého otce, nehledat ženu mezi pohany.²³⁹

Tóbit zachovával přikázání tím, že se oženil se ženou svého lidu.²⁴⁰

10.3. POMOC A UZDRAVENÍ PROSTŘEDNICTVÍM ANDĚLA

Anděl z řeckého překladu *ἄγγελος* znamená posel, vyslanec, posel Boží.²⁴¹ Je poslán Bohem, měl úlohu zprostředkovatele mezi Bohem a lidmi.²⁴² Může se jednat o různé

²³¹ Tób 1,3. Pravda ve Starém zákoně ob stojí v čase, je to, co je pevné. Kdo jedná pravdivě, na toho se lze spolehnout. Srov. FOUILLOUX, D. Slovník biblické kultury, s.188

²³² Tób 1,3; 7,6. Spravedlnost je nejen správný výsledek soudu, ale i dobrého a štědrého člověka, který činí dobrodiní. Srov. DUFOUR, X.L. Slovník biblické teologie, s.471.

²³³ 1K 12,28-29

²³⁴ Tób 1,8. Zde má na mysli pravděpodobně ustanovení o desátcích Dt 14,22-29, nehovoří se zde ale o druhém desátku, ani o zpeněžení třetího desátku, ale Dt 14,24-26 hovoří o zpeněžení desátku, pokud by bylo obtížné jej dopravit do chrámu. Srov. BÍČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 23

²³⁵ Tób 1,16-18

²³⁶ Tób 1,10-11

²³⁷ Tób 4,5.16.19

²³⁸ Tób 6,16

²³⁹ Srov. Tob 6,12; 7,10

²⁴⁰ Tób 1,9 „...vzal jsem si ženu pocházející z našeho rodu.“ Její jméno, Anna, se dozvídáme ve 20. verši.

²⁴¹ SOUČEK, J.B. Řecko-český slovník k NZ, s. 16

²⁴² NOVOTNÝ, A. Nový biblický slovník, s. 27-28

bytosti, v Tobijášovi i v knize Daniel 8,13 se jedná o bytost podobnou muži. Andělé jednají jako pomocníci Hospodina,²⁴³ někdy mají jména.²⁴⁴

Anděl se zjevil Hagar,²⁴⁵ Abrahamovi,²⁴⁶ Lotovi,²⁴⁷ Jákobovi.²⁴⁸ Andělé se o lidi starají,²⁴⁹ zachraňují Lota,²⁵⁰ tři mládence z pece.²⁵¹ Slouží k uskutečnění Božího záměru, trestají v Gn 19,11-12; 2Sam 24,16-17.

V knize Tobijáš má anděl úlohu prostředníka. Pomáhat lidem řešit situace v jejich beznadějných situacích, překonávat překážky a nekonečné vzdálenosti těm, kteří jsou Hospodinu věrní.²⁵²

Anděl Rafael je poslán Bohem k Tóbitovi a Sáře díky jejich modlitbě. Rafael, jeden ze sedmi,²⁵³ doprovází Tobijáše na jeho cestě. Vede ho a chrání,²⁵⁴ dává mu do života důležité rady, týkající se přítomnosti i budoucnosti. Je nejen uzdravovatelem,²⁵⁵ ale i zprostředkovatelem manželství.²⁵⁶ Rafael se zde ukazuje jako prostředník mezi Bohem a lidmi, dává Tobijášovi rady týkající se oddanosti,²⁵⁷ dobrořečení Bohu a setrvání v modlitbě.²⁵⁸ Připomněl jim, že je dobré odhalovat Boží skutky, ale zachovávat královo tajemství.²⁵⁹

Ochránce Tóbita a Sáry, Rafael, byl poslán Bohem jako ten, který uzdravuje. Tobijáš pochází z věřící rodiny, ve které má základ pro své další jednání. Aby se mohl stát hlavou rodiny, musí překonat nástrahy zlého Asmodeje. K tomu mu pomáhá Rafael.²⁶⁰

²⁴³ Tamtéž, s. 28

²⁴⁴ Da 10,13; Tob 12,15

²⁴⁵ Gn 16,7

²⁴⁶ Gn 18,1-2

²⁴⁷ Gn 19,1

²⁴⁸ Gn 28,12

²⁴⁹ Tob 12,14-15

²⁵⁰ Gn 19

²⁵¹ Da 3,23-25

²⁵² Srov. TOBIAS, N. Tobit / Tobitbuch.

²⁵³ Tób 12,15, εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγίων ἀγγέλων.

²⁵⁴ Tób 5,21-22

²⁵⁵ Tób 3,17; 6,7-9

²⁵⁶ Tób 7

²⁵⁷ Tób 3,16; 12,12

²⁵⁸ BÍČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 43

²⁵⁹ Tób. 12,7, srov. Sír 27,16. „Kdo vyzrazuje tajemství, ztrácí důvěru, nenajde pro sebe přítele.“

²⁶⁰ Tób 8,2-3

Tobijáš se i s manželkou Sárrou vrací domů a Rafael mu připomíná, jak má navrátit slepému otci zrak.²⁶¹

Po uzdravení svého otce Tobijáš přemýšlí, jak by se svému průvodci odměnil. Rafael pak odhaluje svou totožnost.²⁶² Rafael vysvětluje, že byl jen zdáním. Objasňuje svou přítomnost a činnost jako jen zdánlivé, jakmile se uskuteční Boží plán, zmizí.²⁶³ Na popud anděla Rafaela Tóbit ve třinácté kapitole přednese chvalozpěv Bohu.

10.4. SHRNU TÍ

Člověk je povolán, aby důvěřoval Bohu. Žít svůj život ve vztahu s Bohem bylo pro Izraelity velmi důležitým aspektem. Znamenalo to zdařilý život v pokračování rodu.

Tóbit, i přes nesnadný život v diaspoře, vzdálen od svého domova, je příkladem pro své okolí, snaží se zachovat sociální rozměr života izraelského národa v diaspoře. Není jednoduché šířit dobro v nepřátelském prostředí. Pohřbíváním pronásledovaných odsouzců potrestaných králem, kterým je odepřen řádný pohřeb, se sám Tóbit stal obětí pronásledování. Byl udán, utekl a skryl se,²⁶⁴ zabavili mu majetek a vše propadlo královské pokladně.²⁶⁵ Sám musel uprchnout před smrtí, navíc ještě oslepl.²⁶⁶ Konání dobra zdánlivě nepřináší Tóbitovi žádný užitek. Zde se nabízí úsloví „Za dobrotu na žebrotu.“ Tóbit dokazuje svou věrnost Hospodinu zachováváním Mojžíšova zákona. Věrnost, kterou Tóbit zachoval Bohu, mu Bůh oplatil vyléčením, spokojeným rodinným životem v dostatku a dlouhověkostí.²⁶⁷ Stejně je i Sára za svou věrnost Bohu odměněna šťastnou rodinou s mužem Tobijášem a v dostatku.²⁶⁸

Tomu, kdo se bude řídit Božími příkázáními, tomu se bude dařit dobře. Tóbit nelamentuje, že byl postižen neštěstím jako člověk spravedlivý, naopak ve své modlitbě

²⁶¹ Tób 11,8

²⁶² Tób 12,11-22

²⁶³ Tób 12,19-20

²⁶⁴ Tób 1,19

²⁶⁵ Tób 1,20

²⁶⁶ Tób 2,10

²⁶⁷ Tób 14,1. Tóbit se dožil 112 let, kratší text LXX uvádí 127 let.

²⁶⁸ Tób 8,20-21

přiznává, že je hříšník a Bůh je spravedlivý.²⁶⁹ Odevzdává sebe cele v modlitbě Bohu. V závěru se mu jeho důvěra v Boha vrací uzdravením prostřednictvím jeho syna. Tobijášovi v jeho počínání pomáhá anděl Rafael. Vede Tobijáše tou správnou cestou, tím správným směrem. Poskytuje mu cenné rady, kterými se Tobijáš řídí a jež ho dovedou k cíli. V příběhu není ani jedno pochybení ze strany Tobijáše, že by Rafaelovi nedůvěřoval.

Stejně tak je vidět, že i Sára ve své modlitbě důvěřuje Bohu²⁷⁰ a nachází vysvobození od Tobijáše ze svého utrpení.

11. UTRPENÍ TÓBITA A SÁRY

Utrpením se rozumí něco fyzického, duševního, emocionálního nebo duchovního, které člověk musí nést. Utrpení zahrnuje bolest, smrt, trest, katastrofu, smutek, péči, osamělost, porážku, ztrátu, hanbu, tělesné zranění, nepohodlí nebo nemoci.²⁷¹ Ve Starém zákoně nemusí být utrpení trestem za hřích, ale může mít výchovný charakter.²⁷² Trpící má v sobě nalézt dobro, nalézt v této výzvě Boží milosrdenství.

Bible bere utrpení velmi vážně. Dívá se ne něj jako na zlo, které by nemělo existovat, Bible hluboce soucítí s člověkem, který trpí.²⁷³ Utrpení je všudypřítomné, úpěnlivé volání a nárek trpícího se zaměřuje na Boha.²⁷⁴ Bůh přece stvořil svět jako dobrý. „*Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.*“ (Gn 1,31)

Člověk vnímá zlo jako nepřijatelné a bouří se proti němu.²⁷⁵ Lidé se nesmíří s utrpením, věří, že zdraví je darem od Boha, o které ho prosí.²⁷⁶ Člověk někdy pod vlivem utrpení může pochybovat o tom, že má Bůh vše pevně v rukách.²⁷⁷ Proroci však upozorňují na to, že Božské moci utrpení neuniká.²⁷⁸ Je těžké pochopit, proč trpí spravedlivý člověk, a

²⁶⁹ Tób 3,1-6

²⁷⁰ Tób 3,11-15

²⁷¹ JERVIS, L. A. Suffering, in GEEN, J.B. Dictionary of scripture and ethics, s.755

²⁷² Srov. 2Mak 6,12 „...trestání nebylo ke zkáze, ale výchově našeho rodu.“

²⁷³ DUFOUR, X.L. Slovník biblické teologie, s. 532

²⁷⁴ Tamtéž, s. 532

²⁷⁵ Jb 14,1 „Člověk narozený z ženy má krátký věk, avšak nepokoje do sytosti.“ Srov. Sir 40,1-9

²⁷⁶ Srov. Jb 8,5

²⁷⁷ Ž 10,4 „Bůh tu není.“ Ž 73,11 „Což se to Bůh dozví? Cožpak to Nejvyšší pozná?“

²⁷⁸ Am 3,6 „Stane-li se ve městě něco zlého, zda nejedná Hospodin?“

podvodník ne. Proč Bůh dopouští utrpení dobrých lidí. Na Jóbově příkladu můžeme vidět trpícího nevinného člověka. Přišel o majetek, syny i dcery a byl stížen těžkou chorobou. Žádná z bezprostředních příčin neunikne Boží moci,²⁷⁹ vše se ho týká.²⁸⁰ Význam a smysl utrpení podávají starozákonní autoři jako svědectví o přicházejícím Mesiáši. Trpící služebník plnil Boží vůli, své poslání, ke kterému byl určený.²⁸¹ „*Ale Hospodinovou vůlí bylo zkrušit ho nemocí, aby položil svůj život v oběť za vinu. Spatří potomstvo, bude dlouho živ a zdárně vykoná vůli Hospodinovu.*“ (Iz 53,10) Vždyť Bůh soudí spravedlivě.²⁸² „*Vždyť kromě tebe není jiného Boha, který se o všechno stará, abys musel dokazovat spravedlivost svého soudu. (...) Protože jsi spravedlivý, spravuješ všechno spravedlivě a pokládáš za nedůstojné své moci, abys odsoudil toho, kdo si trestu nezaslouží.*“ (Mdr 12,13-15) „*Kdykoli jim Hospodin povolával soudce, býval se soudcem a vysvobozoval je z rukou nepřátel po všechny soudcovy dny. Hospodin měl totiž s nimi soucit, když sténali pod svými utlačovateli a tyrany.*“ (Sd 2,18)

Tóbit volá ve svém utrpení k Bohu, prosí o zbavení svého trápení.²⁸³ Stížen slepotou, nemohl vydělávat peníze na obživu rodiny, trápí se tedy dvojnásob.²⁸⁴

I Sára žádá Boha, aby již neslyšela urážky, a ptá se ho na smysl života.²⁸⁵ Byla provdána za sedm mužů a nenosí jméno ani jednoho. Ani ve svém neštěstí nedokázala spáchat sebevraždu, aby nezpůsobila bolest svému otci.²⁸⁶ Oba dva se musí rozhodnout, jak silná je jejich víra. Víra ve chvílích utrpení je součástí Božího záměru,²⁸⁷ Bůh ji vyhrazuje vyvoleným služebníkům,²⁸⁸ Tóbitovi sděluje, že ho podrobil zkoušce jako příklad věrnosti.²⁸⁹ Na rozdíl od Jóba Tóbit nezůstal opuštěn. V době, kdy byl stížen slepotou,

²⁷⁹ Jb 4,7 „*Jen se rozpomeň, kdo z nevinných kdy zhynul? Kde upadli přímí do záhuby?*“

²⁸⁰ DUFOUR, X.L. Slovník biblické teologie, s. 533

²⁸¹ Tamtéž, s. 534

²⁸² GILLES, A. E. Lidé smlouvy, s. 46-47

²⁸³ Tób 3,6

²⁸⁴ Tób 2,10 slepota trvala čtyři roky, ale podle kratší verze LXX ve 14,2 osm let. Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 37

²⁸⁵ Tób 3,15

²⁸⁶ Tób 3,10

²⁸⁷ DUFOUR, X. L. Slovník biblické teologie, s. 533

²⁸⁸ Gn 22; Job 1,11; 2,5;

²⁸⁹ Tób 12,13

ho Achikar dva roky živil.²⁹⁰ Tóbit i Sára žijící jako zbožní Izraelité v diaspoře se musí vyrovnávat s cizím prostředím.²⁹¹

Tóbit počítal dny, za jak dlouho dojde Tobijáš tam a zpět. Nechápal, co ho mohlo zdržet. Začal se bát, že zemřel. Jeho žena naříkala, vyčítala si, že nechala Tobijáše odejít.²⁹² V jakékoliv situaci se nabízí otázka, proč existuje zlo, co je smyslem utrpení. „*Mlč a neklam mě! Zahynul můj syn.*“ (Tób 10,7)

Rafael je tím, kdo byl poslán léčit Sáru a Tóbíta. Nabádá ho, aby byl dobré mysli a věřil Bohu, že ho vyléčí.²⁹³ Radí Tóbitovi a Tobijášovi, aby dobrořečili Pánu, vzdávali mu chválu, konali dobro, neboť zlo se v nich pak nenajde. Je lepší opravdová modlitba a spravedlivá almužna než nespravedlivé bohatství.²⁹⁴ Bůh je očistí od hříchu a smrti, neboť ti, co páchají hřích, jsou nepřátelé vlastní duše.²⁹⁵ Bůh dává možnost člověku obnovit v sobě dobro.

Tóbit oslepne ve chvíli, když koná dobré skutky, pohřbívá mrtvé. Žádný lékař mu nedokázal pomoci. Musí se osvědčit ve své trpělivosti, která spočívá ve víře a oddanosti Hospodinu.²⁹⁶ Všechna moc a rozhodnutí o budoucnosti Tóbíta spočívá na Hospodinu. Tóbitovi nedokázal nikdo na pozemském světě pomoci.

Tóbit, neschopný živit rodinu, se ve své víře obrací k Bohu, nebouří se, nereptá, dokáže před Bohem vyznat své hříchy. Tóbit netuší, proč od něj Hospodin odvrátil svůj zrak.²⁹⁷ Hospodin se odmlčel a Tóbit očekává konec. Chápe mlčení Hospodina jako své zavržení.

Sedmkrát provdaná Sára při svatební noci přišla o sedm ženichů. Nemůže dostát svému poslání být manželkou a matkou. Uchyluje se stejně jako Tóbit k modlitbě.

Modlitby se dostaly k Hospodinu a byly vyslyšeny. Zprostředkovatelem obou modliteb se stal anděl Rafael. Uzdravením Tóbíta a Sáry se vyřešilo i soužení matky, která má strach o svého syna. Tobijáš se vrací domů i s manželkou Sárou a uzdravuje svého otce.

²⁹⁰ BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s.27

²⁹¹ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 99

²⁹² Tób 10,1-7

²⁹³ Tób 5,10

²⁹⁴ Tób 12,7-10. Srov. RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 66

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Srov. BIČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 26-27

²⁹⁷ Srov. Tamtéž., s. 28

Tóbit i Sára se zcela opírají o Hospodinův zásah. Nepřipouštějí jinou možnost, která by je vyvedla z jejich utrpení. Hospodin je jediný, na kom vše spočívá. Rafael to potvrzuje svým nabádáním, aby věřili Hospodinu, žili podle jeho nařízení a ctili ho.

Oproti knize Jób, kde je počátek utrpení Jóba ve sporu mezi Bohem a Satanem, není v knize Tobijáš zdůvodněno, proč jsou Tóbit a Sára stíženi utrpením.

12. TOBIJÁŠ – REFLEXE DŮSLEDKŮ, ZHODNOCENÍ ETICKÉ VÝPOVĚDI KNIHY

Celý příběh se odehrává v neizraelských podmínkách, ale v izraelské tradici. Důležitým aspektem v knize je život člověka a jeho okolního světa. Etický požadavek se vztahuje na Boha, rodiče a bližního svého.²⁹⁸

Tóbit je příkladem autority, který zachovává své zásady vyplývající převážně z Mojžíšova zákona. Hodnoty, které uznává, rozšiřuje i na své okolí. Předává poselství další generaci, aby se zachovaly hodnoty izraelského národa. Vzájemný vztah Izraelitů žijící v diaspoře představuje možnost předávání tradic, vzájemnou soudržnost a úctu k důstojnému lidskému životu.

Etická pravidla obsažená v příběhu předkládají šťastný rodinný život. Je zde ukázáno, jaké vlastnosti má mít otec a matka, kteří nejen své ratolesti milují, ale dávají i cenné rady do života svým nezralým dětem. Tobijáš putuje k izraelským soukmenovcům, kteří ho zahrnou péčí jako vlastního syna.²⁹⁹

V knize Tobijáš je poukázáno na několik otázek a pravd o manželství: 1) týká se jednoho muže a jedné ženy, 2) rovnosti obou partnerů, 3) manželství, které je založeno na lásce a věrnosti.³⁰⁰ Manželství lze chápat jako společenství Boha a Izraele, jako výraz smlouvy a věrnosti.³⁰¹

Děti ve Starém zákoně byly povinny poslušností a úctou ke svým rodičům. Není ale nikde ve SZ zmíněno, jak by se měly zachovat, kdyby rodiče takové úcty nebyli

²⁹⁸ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 50

²⁹⁹ Tób 7,8

³⁰⁰ PESCHKE, K.H. Křesťanská etika, s. 423-424. Rozvod ve Starém zákoně je něčím, k čemu by nemělo docházet. Stejně jako i ideálem je monogamie.

³⁰¹ Iz 54,5

hodni.³⁰² Na příkladu Tobijáše a Sary lze pozorovat kázeň, kterou projevují vůči svým rodičům. Tobijáš se vydává pro peníze, aby zachránil rodinu od potenciální bídy, protože jeho otec není schopen vydělávat peníze. Sára projevuje respekt vůči svému otci, když si nesáhne na vlastní život, aby ho nezneuctila.

Důležitou roli v příběhu sehrál anděl Rafael. Bohem poslaný Rafael nabídl provázet Tobijáše na jeho cestě. Pomáhal aktérům příběhu v konkrétní lidské nouzi.

Rada, „zlaté pravidlo“ vrcholí v Tób 4,15 slovy: „*Co nenávidíš, nikomu nečiň.*“³⁰³ Tobit doporučuje svému synu pouze to chování, jímž se sám po celý život řídil.³⁰⁴ Kdo dodržuje Boží přikázání, čeká ho zdar v jeho počínání.³⁰⁵ Otec dává synovi vzdělání – παιδεία³⁰⁶, jak si má počínat nejen vůči Bohu, ale i k rodičům, ctít je a nepohrdat moudrými radami,³⁰⁷ činit pro rodiče to nejlepší.³⁰⁸

Tóbit se opírá ve svém morálním počínání o Boží vůli.³⁰⁹ Sára a Tóbit mohou být příkladem, že ten, kdo se k Hospodinu upne svou vírou, toho Bůh povede a neopustí. Na příkladu Tóbita a Sary je poukázáno, že život jednotlivce je pro Boha podstatný.³¹⁰ Tóbit se potýká se nejen s fyzickým utrpením, ale díky němu i s duševním utrpením. Sára netrpí fyzicky, prožívá duševní utrpení nad neschopností založit rodinu a žít plnohodnotný rodinný život. Utrpení Tóbita a Sary dojde tak daleko, že pomýšlejí na smrt.

Člověk se musí ve svém utrpení rozhodnout, do jaké míry bude žít svou vírou. Nebo se bude snažit rozumově své utrpení zdůvodnit.³¹¹ Za konání spravedlivých skutků bude odměněn na tomto světě. Eschatologický rozměr jednotlivce zodpovězen není, kniha se

³⁰² BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., str. 260

³⁰³ Mt 7,12 „*Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi; v tom je celý Zákon i Proroci.*“ Odkaz na Nový zákon v L 6,31 „*Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jednejte vy s nimi.*“

³⁰⁴ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 31

³⁰⁵ Tób 4,5-6

³⁰⁶ Tób 4,14

³⁰⁷ Tób 4,18

³⁰⁸ Tób 4,3- το ἀρεστόν „...co je milé.“

³⁰⁹ Tób 14,7

³¹⁰ V dějinách Starozákonního Izraele máme případy nápravného opatření Boha vůči Izraelskému národu například, když si Izraelci vyrobili zlatého býčka a modlili se k němu. Ex 32,1-6

³¹¹ DOUGLAS, J. D. Nový biblický slovník, s. 1071

nezabývá otázkou posmrtného života. Pouze slibuje za konání spravedlivých skutků odměnu na tomto světě.³¹² Zemřít znamená stát se prachem, zemí na místě odpočinku.³¹³

³¹² Tób 12,9

³¹³ Tób 3,6

III. DNEŠNÍ HORIZONT CHÁPÁNÍ TEXTU

Etika provází člověka už od jeho narození. Naše chování ovlivňuje prostředí, v první řadě rodina. Ovlivňuje náš vnější svět tím, jak se máme chovat, ale i ten vnitřní. V našem nitru se ukládají normy vnějšího světa týkající se chování a jednání. Pro společnost je proto etika nepostradatelná.

Je nezbytné dodržovat jistá pravidla, zákony. Pro věřícího člověka je nezbytné dodržovat Boží zákony a nařízení. Pro Izraelity bylo podstatné dodržovat a plnit přikázání, které jim Hospodin seslal. Tyto normy se předávají po staletí s ohledem na proměnu lidské společnosti. Středem zájmu křesťana však stále zůstává Bůh. Dnešnímu člověku jsou stále předkládána nová pravidla, a tak věřícímu člověku může připadat, že dřívější normy přestávají platit. Například ohledně etiky manželství. Pro mladé lidi se jeví manželství jako něco nejistého, je pro ně břemenem, mají strach, že selžou jako jejich rodiče. Nechtějí navštěvovat přípravy na manželství, ale chtějí vést nevázaný a svobodný život.

Témata popsaných etických aspektů v první části práce se pokusím reflektovat pomocí vybraných církevních dokumentů, které pomohou osvětlit pohled na tuto problematiku v současném prostředí. Jaké se doporučuje jednání jedince, aby bylo v souladu katolické sociální nauky, jaké mu podávají uvedené dokumenty doporučení a jaké principy by měl zachovat v rámci zachování lidských práv a lidské důstojnosti.

Pro dnešní chápání uvedených aspektů poukážu na to, jak se k nim staví tyto vybrané dokumenty: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Jana Pavla II. *Dives in misericordia*, *Familiaris consortio*, *Fides et ratio*, *Salvifici doloris*, *Sollicitudo rei socialis*, Jan XXIII. *Mater et magistra*, *Pacem in terris*, Pavel VI. *Humanae vitae*, *Octogesima adveniens*, Pius XI. *Castii connubii*, Benedikt XVI., *Deus caritas est*, *Sacramentum caritatis*. Dokumenty katolické církve další teologické texty doplňují a osvětlují jednotlivé aspekty.

13. SPOLEČENSKÉ VZTAHY

Tam, kde dochází ke změně prostředí, kultury a politiky, dochází také ke změně životních podmínek, mění se ráz společnosti, a tím dochází i ke změně etických aspektů.

V dnešní době je často vyzdvihován aspekt svobody. Otázkou zůstává, do jaké míry však je jednání člověka svobodné a do jaké míry je to upřednostňování vlastních cílů, kdy je jedinec „přesvědčen“ o svém správném chování bez ohledu na druhé. Chápání svobody jako „dělat si, co se mi zlíbí“ není správné. Stejně jako vykořisťovat druhé není aspekt svobody.

Své vlastní morální rozhodnutí činíme instinktivně díky svému svědomí.³¹⁴ Pro Izraelity žijící v diaspoře činit svobodné rozhodnutí nebylo vždy jednoduché. Morální rozhodnutí Tobijáše záviselo na přání jeho otce. Tobijáš ani jednou nekladl otcí odpor, všechna jeho přání a nařízení přijímá jako samozřejmost.

Svoboda je respektována, pokud každému členu společnosti umožňuje realizovat své povolání, odmítat, co je mravně negativní, ať už se to projevuje v jakékoliv podobě. Křesťan žije uprostřed zaběhnuté praxe. Pokud chce plnit své poslání ve shodě s vírou, nesmí ztrácet širší obzor. Tak se vyhne nebezpečí sobeckých zájmů a absolutní nadvlády, která utlačuje svobodu.³¹⁵ Tóbit své poslání plnil i v nebezpečí v diasporní společnosti, přes zákaz a v nebezpečí smrti. Ani strach ze smrti či trestu nezměnil jeho vnitřní smýšlení týkající se solidarity s druhými.

Jan XXIII ve své encyklice *Pacem in terris* chápe člověka jako tvora patřícího do společnosti, ve které jsou všichni vzájemně propojeni. Člověk je obdařen rozumem a svobodnou vůlí, na jejichž základu je nositelem nezcizitelných práv a povinností.³¹⁶ Vztahy mezi lidmi by měly směřovat k eticko-sociální solidaritě. Solidaritu je potřeba pěstovat v jejích sociálních zásadách a mravních ctnostech. V případě solidarity je prokazováno Boží milosrdenství. Zvláště pohřbívání mrtvých, jež vykonává Tóbit v ohrožení smrti, je velký akt milosrdenství. Úzce souvisí i s úctou k rodičům, kterou k nim choval Tobijáš, když se do smrti o své a Sáfiny rodiče staral a po smrti jim vystrojil důstojný pohřeb. Svobodné rozhodnutí Tóbita a Tobijáše vychází z jejich důstojnosti. Úcta je spojena s poslušností. Tobijáš respektuje rady svého otce a plní je.³¹⁷

³¹⁴ Předávaná definice svědomí: „*Spontánní úsudek praktického rozumu, který s přihlédnutím k obecnému zákonu říká, co je v konkrétní situaci dobré či zlé.*“ Srov. MACHULA, T. *Filosofie za minutu.*

³¹⁵ Srov. PAVEL VI. *Octogesima adveniens*, č.49

³¹⁶ JAN XXIII. *Pacem in terris*, č.9

³¹⁷ Srov. Př 6,20-22 „*Dodržuj, můj synu, otcovy příkazy, a matčíným poučováním neopovrhuj.... Povedou tě, kamkoli půjdeš, když budeš ležet, budou tě střežit, procitneš a budou s tebou rozmlouvat.*”

Př 13,1 „*Syn otcovským káráním zmoudří, kdežto posměvač pohrůžky neposlouchá.*”

Úcta k rodičům je vyjádřena již v Desateru Božích přikázání.³¹⁸ Rodičům se má prokazovat úcta, respekt a vděčnost. Dítě se má o rodiče postarat nejen z aspektu sociálního, ale i z úcty k Hospodinu. „*Cti svého otce i matku, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, abys byl dlouho živ a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.*” (Dt 5,16)

14. RODINA

V izraelské společnosti je rodina základem a důležitým zázemím. Příslušnost ke kmeni byla pro Izraelity klíčová. Zázemí početné izraelské rodiny znamenalo nejen ochranu, ale základní lidské jistoty. Bůh je pro Izraelity autorita, vyvolil si jejich národ, vyvedl je z Egypta, dal jim smlouvu, kterou je chránil. Na Boží autoritě je patrné to, že spravedlnost bylo nutné dodržovat za všech okolností vůči všem členům společnosti.

K soužití v rodině patří i péče o staré lidi, kteří v rodině žijí. Při zachování důstojnosti člověka je potřeba dodržovat nejen zásady, ale i hodnoty, které z lidské důstojnosti vyplývají. Jde o pravdu, mravní dobro, spravedlnost a duchovní obohacení.³¹⁹ Sama spravedlnost nestačí, potřebuje lásku a duchovní sílu k utváření lidského života.³²⁰

Pro pochopení křesťanské rodiny je nutné vzít v úvahu kromě křesťanského pojetí i novozákonní pojetí rodiny. Ježíšovo hodnocení rodiny je pozitivní. Nazývá se ženichem Božího lidu.³²¹ Vidí v manželství nerozlučnou jednotu muže a ženy danou Bohem.³²² „...*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.*“ (Mt 10,6) Apoštol Pavel vidí manželství³²³ i panenství jako dané Bohem.³²⁴

Děti se rodí do rodin, v nichž si většina určuje jak právní, tak i ekonomické jistoty. Jsou jim vštěpovány normy již od narození.

Tóbit vede svého syna nejen svým vlastním příkladem, ale i nabádáním v důvěru v Boha Izraele. Předkládá mu jak právní, tak ekonomická kritéria. Právní kritéria se

³¹⁸ Ex 20,12; Dt 5,16

³¹⁹ Srov. KKC, 1886

³²⁰ Srov. JAN PAVEL II. *Dives in misericordia*, č.12

³²¹ Mt 9,15

³²² Mt 19,4-6

³²³ 1K 11,12

³²⁴ 1K 7,34

týkají chování a jednání v rodině, ve společnosti a vůči Bohu. Ekonomická kritéria hovoří o zabezpečení rodiny. Tobijáš se v tom osvědčil, což dokládá poslední kapitola knihy Tobijáš, která popisuje další život Tobijáše.

15. VZTAHY V MANŽELSTVÍ

Dokument II. Vatikánského koncilu *Gaudium et spes* se snaží srozumitelně formulovat biblicky doložený křesťanský aspekt manželství.³²⁵ Pojetí manželství, jak ho přináší *Gaudium et spes* se už netýká primárně jen plození a výchovy dětí, ale má být manželstvím jako společenstvím života a lásky dvou vzájemně se darujících osob, jejichž plodem a vrcholem jsou děti. Muž a žena jsou partneři, kteří se respektují a uznávají.³²⁶ Bůh dal člověku úkol udržet život, proto by manželé měli odpovědně plánovat rodičovství s ohledem na vůli Stvořitele.³²⁷

Ve starozákonním manželství je doporučeno užívání těla manželského partnera,³²⁸ podporuje se tím nejen fyzický, ale i psychický vztah manželů. Dokládá to II. Vatikánský koncil, který se dívá na manželství jako na smlouvu, při které se jeden odevzdává druhému ve vzájemné lásce.³²⁹ Otázky ohledně cizoložství dokládá nejen Boží přikázání nesesmílníš, ale i Matoušovo: „Slyšeli jste, že bylo řečeno: Nezcizoložíš.“³³⁰ Tobijáš se odvolává na Boží přikázání, slibuje svou věrnost Sáře a zároveň odmítá, že by po ní toužil z nízkých pohnutek.³³¹ Tobijáš a Sára jsou spojeni v pevný svazek, který může rozloučit jen smrt.

³²⁵ GRUBER, H. G. *Familie und christliche Ethik*. s. 79

³²⁶ GS 48

³²⁷ GS 49 a 51

³²⁸ Sir 26,2.13.16; 36,22; Gn 2,23

³²⁹ GS 48. Také PIUS XI. v *Casti connubii* 1930 (č.26-29) se zmiňuje o podřízenosti ženy vůči svému muži.

³³⁰ Mt 5,27-28

³³¹ BÍČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V.*, s. 38

15.1. POJETÍ SOUROZENECTVÍ

V knize Tobijáš 8,5-8 jsou obsaženy dva aspekty, na které poukazuje Jan Pavel II. ve své publikaci „Teologie těla“. Prvním je sourozenecký ráz manželské lásky a druhým skutečnost, že skrze modlitbu se „řeč těla“ v manželství stává liturgickým jazykem. Jan Pavel II. tento aspekt vysvětluje slovy, že mezi mladými se má vytvořit vzájemný vztah podobný vztahu, který spojuje bratra a sestru.³³² „Řeč těla“ mezi mužem a ženou je zdrojem vzájemného zakoušení druhého a odehrává se také v srdci. To je důvod, proč je „řeč těla“ i „řečí srdce.“³³³ Při svatební noci nazývá Sáru Tobijáš i její otec příbuznou.³³⁴ Jiným pohledem na spojení Tobijáše a Sáry se dívá Jiří Skoblík. Interpretuje spojení Tobijáše a Sáry nevěsty – sestry, ne jako incest, jak je chápáno dnes, ale jako právní ustanovení „o výlučných dědičkách“ otcova majetku, které je inspirované z textu Num 27 a 36. Zde se hovoří o případu pěti dcer Selofchada, Izraelity z Manesovy čeledi.³³⁵ Skoblík to vysvětluje jako důvod, proč má Tobijáš přednostní právo vzít si Sáru za manželku.³³⁶

Tobijáš věřil v dobrého Boha, který mu nedá zahynout při svatební noci. Těšil se na to, až si odvede svou manželku, kterou nazýval svou „sestrou,“ domů. Oslovení „bratře“ a „sestro“ se opakuje, ne ve smyslu pokrevním, nýbrž jako společenství víry.³³⁷

³³² JAN PAVEL II. Teologie těla, s. 516

³³³ JAN PAVEL II. Teologie těla, s. 504. V češtině má výraz „srdce“ jen citové představy. V hebrejštině představuje vnitřní sídlo člověka, paměť, myšlení, záměry a rozhodnutí. Srov. DUFOUR, X.L. Slovník biblické teologie, s. 473

³³⁴ Tób 8,7

³³⁵ Srov. SKOBLÍK, J. Spojení synů svatých (Tob 8). Nu 27,7-11 „Selofchadovy dcery mluví o tom oprávněně. Přiděl jim dědičně trvalé vlastnictví mezi bratry jejich otce a převed' na ně dědictví po jejich otci...“ Nu 36,7 „Dědictví Izraelců nesmí přecházet z pokolení na pokolení; Izraelci budou spjati každý s dědictvím svého otcovského pokolení.“

³³⁶ Tamtéž. Manželství věřícího Izraelity se lišilo od pohanského svazku.

tím, že uznávali Boží zákon v manželském svazku a drželi se důležitosti plození potomstva.

³³⁷ BÍČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 36

15.2. MANŽELSKÁ LÁSKA

V dnešní době manželská láska pomáhá překonat mnohé nesnáze a překážky. Encyklika Pavla VI. *Humanae Vitae* hovoří o manželské lásce, kterou lze vidět správně pouze, pokud se na ni díváme v jejím nejvyšším zdroji Bohu, protože Bůh je láska. Manželství je činnost Tvůrce.³³⁸ Pavel VI. vyjmenovává vlastnosti lidské lásky, tj. lásky smyslové a duchovní. Je to láska bezvýhradná, miluje to, co přijímá i dává. Je to láska výlučná, trvající až do smrti, a láska plodná, k pokračování života.³³⁹ Encyklika *Humanae Vitae* připomíná mravní normy, které se zabývají zachováním Božského zákona. Věrností tvůrčímu Božímu plánu, užívat si Božího daru, a přitom třeba jen částečně mařit jeho význam, znamená jít proti Boží vůli.³⁴⁰ Manžele spojuje vzájemná láska, tím spolupracují na lásce Boha, tvůrce lidského života.³⁴¹ Koncilní dokument *Gaudium et spes* se zabývá tím, jak uvést v soulad manželskou lásku a předávání života, a jak v harmonickém manželském životě zachovat věrnou lásku. Připomíná také, že nemůže být rozpor mezi Božími zákony předávání života a pěstování pravé manželské lásky.³⁴² Manželství zahrnuje lidskou zkušenost lásky se vším, co k ní patří.

Láska vylučuje nenávisť, láska je větší než hřích a nevěrnost vyvoleného národa.³⁴³ Odpověď na otázku týkající se sociálních vztahů mezi lidmi by tedy měla být pravda jako jádro, spravedlnost jako cíl, který se snaží člověk uskutečnit, a láska jako hnací síla. Bůh miluje Izraele jedinečnou láskou, podobnou lásce snoubenecké, a proto mu odpouští viny, dokonce i nevěrnost a zradu.³⁴⁴

Lásku v knize *Tobijáš* charakterizuje vůle a volba novomanželů. Jsou ochotni spolu sdílet osud v dobrém i zlém. Hned na počátku jejich vztahu byli ohroženi smrtelnou zkouškou. Právě v trýznivé životní situaci spojené se zkouškou života a smrti vidí Jan Pavel II řeč lásky, jež vede rozhovor rozhodnutí a skutků.³⁴⁵

³³⁸ PAVEL VI. *Humanae Vitae*, č. 8

³³⁹ PAVEL VI. *Humanae Vitae*, č. 9

³⁴⁰ PAVEL VI. *Humanae Vitae*, č. 13

³⁴¹ PAVEL VI. *Humanae Vitae*, č. 25

³⁴² GS 51

³⁴³ Srov. JAN PAVEL II. *Dives in misericordia*, č.4

³⁴⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Dives in misericordia*, č.4

³⁴⁵ JAN PAVEL II. *Teologie těla*, s. 519-520

15.3. ASPEKT MODLITBY V MANŽELSKÉM SVAZKU

Církev nabízí své služby všem lidem, pomáhá jim, poučuje ty, kteří mají obavu o osud rodiny a manželství. Snaží se připravit půdu pro vznik nové křesťanské populace založené na důvěře a vzájemné lásce. V manželství bychom měli umět darovat sebe tomu druhému ve vzájemné lásce, a v lásce k Bohu. Setrvávat v té nejrůznější modlitbě, stát se tak Božími spolupracovníky.³⁴⁶

Společná modlitba novomanželů Tobijáše a Sárý sestává z chvály a díky, pak se teprve stává prosbou.³⁴⁷ Jan Pavel II. hovoří o modlitbě, která se prolíná knihou Genesis a pojednává o stvoření člověka Bohem a o Božím požehnání vztahu,³⁴⁸ jako v dřeni manželského kréda.³⁴⁹ Tato pravda zaujímá ústřední místo i v náboženském povědomí Tobijáše a Sárý, v šesté kapitole ji objasňuje Rafael, nemůže být souzena jinému.³⁵⁰ Manželé v modlitbě vyznávají před Bohem pravdu, spojují se v jedno tělo a vyjadřují to „řečí těla“. Vše pramení v Bohu.³⁵¹

16. MATERIÁLNÍ PODPORA V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI

Almužna je součástí duchovního života člověka. V dnešní době ji chápeme více způsoby. Může představovat drobný peněžní dar potřebným, chudým lidem. V negativním pohledu se lze na almužnu dívat jako na malou odměnu za vykonanou práci. V běžném užívání je jejím synonymem dobročinnost nebo charita, označující pomoc potřebným v nouzi.

V křesťanském pojetí je almužna chápána jako jeden ze tří pilířů duchovního života člověka, spolu s modlitbou a půstem. Objevuje se jako tělesný, ale i duchovní milosrdný čin. Almužna je součástí lásky k bližnímu, vztahem mezi Bohem a člověkem, neboť je považována za dar nejen člověku, ale zároveň Bohu. Měla by vést k prospěchu na obou stranách, jak darující, tak darované. Ve vzájemných vztazích není ochuzen ten, kdo

³⁴⁶ Srov. GS 52, JAN PAVEL II. Familiaris consortio 1.-3

³⁴⁷ JAN PAVEL II. Teologie těla, s. 522

³⁴⁸ Gn 1,27-28

³⁴⁹ JAN PAVEL II. Teologie těla, s. 522–523

³⁵⁰ Srov. Tób 6,13

³⁵¹ JAN PAVEL II. Teologie těla, s. 523

dává, není to jednostranný úkon. Ten, který daruje, není o nic méně obdarován stejným dobrem. Ten, kdo dává, může stejným způsobem zakusit, že přijímá dobrodiní, zakouší vzájemnou lásku, tedy milosrdenství.³⁵²

Almužna by měla směřovat k zájmu o chudé, k příčinám jejich chudoby a k možnostem jejího řešení. Člověk, který má zájem o chudé a potřebné, jim svým milosrdenstvím umožňuje prožívat jejich důstojnost a možnost naplnit své poslání. Důstojnost člověka vyžaduje, aby jednal svobodně, s vnitřním přesvědčením, ne ze slepého vnitřního popudu nebo z donucení.³⁵³

Porovnáme-li výpověď Starozákonní knihy Tobijáš, kdy si je Tóbit vědom, že i z mála prostředků je potřeba pomoci bližním, s uvedenými dokumenty, zjistíme, že spolu velmi úzce souvisí. Obě strany nabádají k pomoci potřebným. V knize Tobijáš je aspekt milosrdenství vůči bližním zdůrazněn několikrát.³⁵⁴ Almužna, dobročinnost či charita je odrazem vzájemné solidarity. Je součástí vztahu Boha a člověka, má duchovní rozměr. Křesťanská charitativní služba se opírá o vztah Boha a člověka. Opravdová almužna, vychází ze srdce člověka, je schopností vnímat potřeby druhých.

17. SOCIÁLNÍ ASPEKT MAJETKU V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI

Benedikt XVI. ve své encyklice *Sacramentum caritatis* poukazuje na vzrůstající majetkový nepoměr mezi chudými a bohatými díky globalizaci. Neotáčet se k němu zády je výzva pro naše svědomí. Stavět se proti nedůstojným životním podmínkám, pracovat na budování civilizace lásky.³⁵⁵ Člověk se díky sdělovacím prostředkům rychle dozví o bídě a utrpení druhých. Mělo by to být výzvou k ochotě pomáhat. Máme mnoho možností svým bratrům a sestrám v nouzi přispět díky humanitární pomoci.³⁵⁶ Morální povinností člověka, jako „povinností solidarity“, je svým chováním brát zřetel na problematiku chudých.³⁵⁷

³⁵² JAN PAVEL II. *Dives in misericordia*, č.14

³⁵³ GS 22

³⁵⁴ Tób 1,8; 4,8.16; 12,9

³⁵⁵ BENEDIKT XVI. *Sacramentum caritatis*, č.90

³⁵⁶ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č.30

³⁵⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*, č.9

Mnohé přednosti dnešního světa spočívají v rozvoji hospodářském i sociálním. S rozvojem vědy a techniky roste výnosnost hospodářská, která má vliv na životní úroveň občanů. Člověk by měl usilovat o hodnoty, kterých nemohou jednotlivci sami vlastními silami dosáhnout. Prohlubují se tak společenské vztahy, které uspokojují hospodářské, sociální a další potřeby člověka. Zároveň se množí předpisy a vazby, jimiž se člověk musí řídit. Zužuje se i oblast svobodného rozhodování. Člověk se jen těžko může realizovat nezávisle na vnějších vlivech.³⁵⁸

V dnešní době se také setkáváme se spolužitím více kultur na jednom území. V knize Tobijáš je popisováno, jak se přizpůsoboval židovský způsob života pohanskému. Při svátku Letnic poslal Tóbit syna, aby se podíval, zda v ulicích nenajde chudáka, který nemá, kde svátek slavit.³⁵⁹ Zákon pro slavení obsahuje předpisy.³⁶⁰ V diaspoře nebylo možné přinášet Hospodinu oběti, ale bylo možné se radovat s Bohem, se všemi obyvateli domu a otrokyněmi a otroky, vdovami, bezdomovci, sirotky, obyvateli bez domova a těmi, kdo žili v bídě.³⁶¹

18. POSTOJ ČLOVĚKA K BOHU

Víru člověk prožívá ve společnosti rodiny, farnosti. Víru prožívali i ve svém společenství Izraelité. Křesťana uschopňuje jeho vnitřní postoj k tomu, aby žil v důvěrné lásce s Božskými ctnostmi, kterými jsou víra, naděje a láska.³⁶² Podstata víry spočívá v tom, že člověk vidí svůj základ v Bohu. V Boha důvěřuje, obrací se k němu, cítí se u něj v bezpečí.³⁶³ I v dnešní době křesťan věří v Boží pomoc, ale i zkoušky. Boží prozřetelnost se stará o ty, kteří jsou mu oddaní. Dobré a správné je to, co je od Boha. Ve Starém zákoně je několikrát dosvědčeno, že Izraelita by raději ztratil život, než aby porušil Boží přikázání.³⁶⁴ Stejně i Tóbit dosvědčoval svou věrnost Hospodinu.³⁶⁵ Tóbit

³⁵⁸ Srov. JAN XXIII. Mater et magistra, č. 59-62

³⁵⁹ Tób 2,2

³⁶⁰ Lv 23,15-21; Dt 16,9-12

³⁶¹ BÍČ, M. Výklady ke Starému zákonu V., s. 26

³⁶² KKC 1803-1823

³⁶³ ŠRAJER, J. Život z víry, s. 38

³⁶⁴ 2Mak 6,18–20. Eleazar raději volí smrt, než aby pozřel vepřové maso, které mu nutili. Tobijáš podtrhuje, že není poskvrněn tím, že by jedl pokrm pohanů. Tób 1,11-12

jednal z vnitřního přesvědčení, respektoval Hospodinův zákon, pamatoval na Boha, jednal spravedlivě, dával almužny³⁶⁶ a pohřbíval mrtvé.³⁶⁷ Tóbit koná spravedlnost pro své bratry a mrtvé a pohozené na tržišti pohřbívá.³⁶⁸ Činí to, přestože mu hrozí smrt. Sousedé se mu posmívají, byl již jednou pronásledován, když pohřbíval, uprchl, a opět to koná.³⁶⁹ Nebál se pomáhat svým soukmenovcům na jejich poslední cestě, i přes zákaz králův.³⁷⁰ Svým jednáním dával příklad nejen svému synu, ale i ostatním ze svého rodu. Stejně jsou založeny i jeho rady. Ctít své rodiče a zajistit je ve stáří, mít kladný vztah k bližnímu svému, konat skutky milosrdenství, vhodně zvolit manželku pro zachování kmene. Své rady završuje Tóbit doporučením dobrořečit Hospodinu a nepohrdat radou rozumného. Vystrojit rodičům důstojný pohřeb a pečovat o matku, která se stane vdovou, je v diaspoře odrazem zbožnosti. Tóbit jí vyniká a předává své zkušenosti synovi.³⁷¹ V knize Tobijáš nalezneme dvojí úctu, která se týká nejen rodičů, ale i Boha. Kdo ctí své rodiče³⁷² a poslouchá Boží přikázání, toho modlitby budou vyslyšeny. Kdo ctí své rodiče, tomu budou odpuštěny hříchy a dožije se vysokého věku.³⁷³

Jednání Tóbity ukazuje na jeho postoj k Bohu. V celém příběhu není pochybení, které by Tóbity vedlo konat jinak než respektovat Boží přikázání. V dnešní době se potýká mnoho lidí s problémem skloubení víry a rozumu. Proč bych riskoval svůj život pro jiného člověka. Dnešní člověk se pohybuje na miskách vah mezi tlakem okolního světa, kultury a křesťanského postoje. Jan Pavel II. ve své encyklice *Fides et ratio* poukazuje na obnovení důvěry v poznávací schopnosti člověka, aby se mohl orientovat v životě. Nejprve musí člověk poznat sebe samého. Zjevení je dar, který pobízí rozum. Stejně tak podněcuje nabízená víra svobodu. Poznání, které má člověk o Bohu, završuje každé jiné poznání o smyslu vlastní existence, jehož může lidský rozum dosáhnout.³⁷⁴ Člověk potřebuje víru, aby mohl rozumem pochopit smysl a pravdu. Biblické texty dokazují,³⁷⁵

³⁶⁵ Tób 1,6-1,12

³⁶⁶ Tób 14,8; 1,16

³⁶⁷ Tób 1,17. Pohřbívat znamenalo být Hospodinův požehnaný. Srov. 2S 2,5; Sir 7,33; 38,16

³⁶⁸ Tób 2,3.17.18

³⁶⁹ Tób 2,7-8

³⁷⁰ Tób 1,17; 2,4.7; 12,12

³⁷¹ Tób 4,3-4

³⁷² Srov. Sir 7,27

³⁷³ Sir 2,3.7; *τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου*, také Ex 20,12 a Dt 5,16

³⁷⁴ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, č. 1-3

³⁷⁵ Sir 14,20-27

že existuje jednota mezi rozumovým poznáním a poznáním víry.³⁷⁶ Člověk dokáže poznat, že pravda překračuje skutečnost, co je faktické a empirické. Nemůže být omezena na kulturní formu, ani dobu, ale překonává dějiny.³⁷⁷

Odkaz Tóbita synovi vychází ze zbožnosti Izraelitů žijících v diaspoře. Tóbit si uvědomuje, že musí synovi předat rady do života.³⁷⁸ Tato rada se týká vztahu v Tób 4,15: „*Co sám nenávidíš, nikomu nečiň!*” Zasahuje až do Nového zákona. Ježíš tuto autenticitu hodnotí kladně. I církevních otcové, když se odvolávají na knihu Tobijáš, hovoří v Mt 7,12: „*Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi, v tom je celý Zákon i Proroci.*”³⁷⁹

V různých kulturách si lidé rozvinuli mudroslovné tradice, v nichž si předávají vzájemné chápání člověka žijícího ve společnosti. Tyto předávané tradice jsou zkušeností, která je jim k dispozici při hledání společné moudrosti. Moudrost je nezbytná tehdy, když chceme odpovědět na současné etické výzvy. Taková zkušenost rozpoznává, co podporuje rozvinutí osobního života, a odráží se v dobrém fungování společnosti, ale i poznává, čemu všemu brání. Podle křesťanské víry tyto tradice představují obraz Boží moudrosti působící v lidských srdcích. Formy a rozsah tradic mohou kolísat, nicméně představují svědectví dokládající existenci dědictví mravních hodnot, které jsou společné všem lidem. „Zlaté pravidlo“ obsažené v Tob 4,15 „*Co nenávidíš, nikomu nečiň!*” se nachází v různých formách v mudroslovných tradicích.³⁸⁰ Pochyby týkající se víry v Hospodina lze pozorovat u Reúela, který dal vykopat hrob pro Tobijáše, neboť nevěděl, jak noc novomanželů dopadne.³⁸¹ I v něm se ozvalo svědomí a vyzval ženu, aby poslala děvečku podívat se na novomanžele. Když se dozvěděl, že oba tvrdě spí, nechal ještě před rozedněním hrob zasypat.³⁸²

³⁷⁶ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, č. 26-27

³⁷⁷ Tamtéž, č. 96

³⁷⁸ BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V.*, s. 31-32

³⁷⁹ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon*, s.96

³⁸⁰ Tamtéž, s.86

³⁸¹ Tób 8,10

³⁸² Tób 8,18

19. CHÁPÁNÍ UTRPENÍ DNEŠNÍHO SVĚTA

Na smysl lidského utrpení ve svém Apoštolském listě o křesťanském smyslu lidského utrpení *Salvifici doloris* (1984) Jan Pavel II. poukazuje v kontextu podobenství z Lukášova evangelia o milosrdném Samaritánovi³⁸³: „*Utrpení, které se v našem lidském světě nachází v tolika různých formách, má sloužit také k tomu, aby v lidech probouzelo lásku jako nezištný dar sebe sama druhým, trpícím lidem. Svět lidské bolesti potřebuje neustále jiný svět: svět lidské lásky; utrpení je v určitém smyslu příčinou toho, že člověk je touto láskou podnícen a ve svém srdci a jednání nehledí na svůj užitek. Vidí-li člověk utrpení druhého, nemůže se bližnímu nevšímavě vyhnout z důvodu základní lidské sounáležitosti, tím méně pro lásku k bližnímu. Musí k němu ‚přistoupit‘, ‚soucítit‘ s ním a jednat jako Samaritán v podobenství evangelia.*“³⁸⁴ Utrpení má svou podstatu ve zlu. Ve Starém zákoně se nesetkáme s výrazem „utrpení“, ale zlo a bolest je totéž. Když člověk trpí, je to zlé.³⁸⁵ Smysl utrpení nám odhalil Kristus, když „učil člověka i utrpením konat dobro a prokazovat dobrodiní tomu, kdo trpí.“³⁸⁶

Jan Pavel II. vnímal utrpení jako něco, co dopustil Bůh a čím zkouší a posilňuje víru člověka.³⁸⁷ Ve slovech svatého apoštola Pavla vidí objev provázený radostí. „*Proto se raduji, že nyní trpím za vás...*“ (*Kol 1,24*). Radost přichází z pochopení smyslu utrpení. Apoštol Pavel se tedy raduje z toho, že se všem dostane takové pomoci jako jemu, že ve svém srdci pochopí spasitelný význam utrpení.³⁸⁸

Tóbitova trpělivost a víra je dána za příklad budoucím generacím. Tóbit svému synu doporučuje najít si k sobě spolehlivého člověka na cestu. V knize Tobijáš je celý aspekt utrpení řešen prostřednictvím činů božího posla anděla Rafaela. Při uzdravení otce jim připomíná Rafael, že pokud člověk nechce upadnout v nemilost, je třeba strážit tajemství králů.³⁸⁹ Doporučuje jim, aby pamatovali na Hospodina v modlitbách, dobrořečili mu a konali skutky milosrdenství vůči bližním. Je to cennější než honba za

³⁸³ L 10,25-37

³⁸⁴ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, č.29

³⁸⁵ Tamtéž, č.7

³⁸⁶ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, č.30

³⁸⁷ LABO, Š. *Utrpenie, smrt a pohreb Jána Pavla Velkého*, s. 5

³⁸⁸ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, č.1

³⁸⁹ Sír 22,22; 27,16

zlatem.³⁹⁰ Můžeme si vzpomenout na Ježíšův poklad v nebi.³⁹¹ Poklady na zemi bychom vyjmenovali snadno, ale poklady v nebi nás orientují k tomu, co je milé Bohu. Dotýká se to nás všech, stejně tak, jako se nás dotýká utrpení. Ve Starém zákoně Bůh provází svůj národ. Připouští utrpení, ale slyší nářek a volání svého lidu. Nenechává lid samotný, ale neodstraňuje bolest a smrt. Pomocí blízkosti Boha lidé získávají sílu snášet utrpení.³⁹²

Rozhodujícím činitelem při jakékoliv poruše zdraví byl Bůh.³⁹³ Tóbit žijící v nežidovském prostředí zachovává Boží přikázání, nepřestal podle nich žít a modlit se, i když oslepl. Lidská ctnost, solidarita a dodržování zákona kontrastuje s chaotickým nestabilním okolním světem.³⁹⁴ Jeho uzdravení je důkazem odpovědi Hospodina na lidskou věrnost Bohu i v době strádání.

Utrpení je „*vlastní přirozenosti lidské*“, je staré jako samo lidstvo a směřuje k povýšení člověka. Je jednou z věcí, aby člověk překonal sám sebe, k čemuž je nepochybně skrytě povolán.³⁹⁵

Tobijáš si je dobře vědom své povinnosti vůči rodičům, přemýšlí o tom, když se uchází o zasnoubení se Sárrou, při kterém mu hrozí smrt jako předchozím Sářiným ženichům. Vždyť on je jediný syn, který může pohřbít své rodiče.³⁹⁶

Dnes je v křesťanství ceněn milosrdný skutek nemocným a umírajícím. Pomoc v doprovázení má umírajícímu ulehčit jeho situaci. Křesťané svou pomocí dosvědčují svou lásku a důvěru v Boha.³⁹⁷ Člověk stížený nemocí se cítí být vyřazený z normálního života, připadá si nepotřebný, neschopný a izolovaný. Může upadnout v zoufalství, v krizi, ale může to být i podnět k rozjímání a obrácení se. Může i podněcovat ostatní k doprovázení nemocných, stárnoucích i umírajících lidí. Připomínají nám konečnost lidského života.³⁹⁸

³⁹⁰ Tób 12,6-9

³⁹¹ Mt 6,19-21

³⁹² Srov. ŠRAJER, J. Život z víry, s. 223

³⁹³ BIČ, M. Ze světa Starého zákona I., s. 296. Srov. „...*Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji.*“

Ex 15,26

³⁹⁴ RABENAU, M. Studien zum Buch Tobit, s. 100

³⁹⁵ JAN PAVEL II. Salvifici doloris, č.2

³⁹⁶ Tób 6,15

³⁹⁷ ŠRAJER, J. Život z víry, s. 227-228

³⁹⁸ Tamtéž, s. 222-223

IV. ZÁVĚR

Kniha je plná modliteb a obrazů, které souvisejí se životem lidí tehdejší doby. Nám se může příběh jevit jako neuskutečnitelný, nedosažitelný, a proto v dnešní době nepoužitelný. Zároveň lze konstatovat, že je příběhem nejen didaktickým, ale má i parenetický podtext. Poučuje, napomíná a povzbuzuje člověka v dobrém jednání vůči sobě, druhým lidem i Bohu.

Cílem práce bylo nalézt a upozornit na adekvátní otázky a odpovědi, které lze v knize Tobijáš najít a převést je do současné řeči a současných myšlenkových postupů, pokud je to možné.

Každá etika má svůj vlastní kontext, své vlastní sociální, kulturní a světonázorové pozadí. Z něj vychází a utváří etické normy.³⁹⁹ Otázkou zůstává, jakým způsobem je třeba se stavět k trvalé platnosti biblických etických norem, které se týkají lidského života.

Manželství a rodina byly vždy považovány za společensky velice významné instituce s podstatným vztahem k předkům a se sklonem k velkým rodinám pro zajištění rodu. Objasnit manželské společenství lze na základě úmluvy mezi Bohem a izraelským lidem, která říká, že není dobré, aby byl člověk sám.⁴⁰⁰ Manželství a rodina nejsou jen přežitky z dávných dob. Nelze najít nic obdobného, co by je mohlo nahradit a vytvořit pro člověka podobný nebo lepší prostor k jeho vztahu, k jeho bytí. Není dobré, když se chce člověk vyvázat z Božího plánu stvoření a vzít situaci do svých rukou. Rodina má tedy svůj základ v manželském svazku, nezávisí pouze na člověku, ale i na Bohu.

Dnešní pojetí manželství se od starozákonního liší pojetím výběru partnerů. Zatímco Tobijáš si Sáru vzal na základě toho, že mu byla vyvolena, dnes se ke vzájemnému vztahu rozhodují budoucí manželé sami svobodně, bez vměšování další strany. Možnost svobodného rozhodnutí přináší nejen dobro do vztahu, ale může se projevit i bázeň ze selhání nebo vlastní pohodlnost. Velké rodiny v dnešní společnosti vynakládají značné prostředky na výchovu a vzdělání dětí. Mají omezené prostředky na zábavu a volný čas, nižší důchody, zatímco bezdětné rodiny nebo nesezdaní partneři mají více prostředků k vlastnímu životu v „přepychu.“⁴⁰¹

³⁹⁹ ŠTICA, P. Cizinec v tvých branách, s. 16

⁴⁰⁰ Gn 2,18

⁴⁰¹ Srov. OCKENFELS, W. Sociální politika na základě křesťanského obrazu člověka. Subsidiarita, rodinná politika a znovuoživení křesťanské charity.

Faktory ovlivňující manželství jsou rozmanité, působí zde výchova, majetek, sociální jistoty. Manželský svazek může být nahlížen jako přechod z nevázaného stavu do stavu odpovědnosti za celý národ. Uplatňuje se zde ekonomicko-společenské hledisko. Důvodem sňatku je zachování rodu, zájem izraelského národa o své přežití. Manželství má silný společenský dopad. Dokumenty dokládají, že potomek je přirozeným plodem manželství.⁴⁰² Ve starozákonní době bylo potomstvo nutností pro zachování národa, který se v době Tobijášově nacházel ve zvlášť obtížných životních podmínkách.

Ve Starém zákoně není sňatek soukromou záležitostí. Mluví do něj rodiče i kmen. Manželství má sloužit k budování vzájemného společenství. Rodina byla pro Izraelity důležitá jako opora v těžkých zkouškách. Manželství bylo chápáno jako Bohem stvořená rovnost, kde se muž a žena vzájemně doplňují. Zde je potřeba připomenout si pojetí manželství II. vatikánským koncilem, který pohlíží na manželství jako na svazek dvou vzájemně se darujících osob.⁴⁰³ Manželství může odstraňovat hrozící individualismus. Manželství je darem od Boha, který by měli manželé respektovat i dnes.

Není nutné spojovat poselství knihy Tobijáš jen s věřícími. Manželství je dobro a i ten, kdo nezná Boha, by měl svého partnera respektovat v jeho lidství.⁴⁰⁴

Jan Pavel II. vidí ve vzájemném vztahu manželů podobenství, které je spojuje jako bratra a sestru, kteří spolu zůstávají až do smrti. Utvrzením vzájemného vztahu manželů je jejich vzájemná manželská láska, a to jak v příběhu Tobijáše, tak v dnešní době. Láska v manželství bezesporu pomáhá odstraňovat mnohé překážky a nesnáze. Láska je zdravým základem manželství. Upevňuje už tak křehký manželský svazek, brání rozpadům manželství.

Tobijáš nám odhaluje, že manželství neslouží jen pro zmírnění sexuální touhy, ale má i duchovní sílu.⁴⁰⁵ Podstatnou oporou starozákonního manželství a rodiny je víra. Modlitba se stává komunikačním prostředkem mezi člověkem a Bohem. Tobijáš a Sára svou modlitbou odpovídají na povolání Boha, jenž se naplňuje ve vzájemné lásce. Bible ukazuje, že není rozpor mezi vírou a rozumem. Izraelité dokazují, že cesta poznání je Božím dílem, kdy je nutné, aby člověka provázela na jeho cestě bázeň Boží.

⁴⁰² GS 48

⁴⁰³ GS 48

⁴⁰⁴ Srov. SKOBLÍK, Jiří. Spojení synů svatých (Tob 8).

⁴⁰⁵ Tób 8,7 „*Neberu si tuto svou sestru kvůli smilstvu, ale z upřímnosti. ...abychom společně zestárli.*“

Úcta k rodičům není pojata pouze z hlediska slušného chování, ale i z hlediska materiálního pojetí. Zachovávat důstojnost člověka je aspektem zdravého vztahu.

Mezi ekonomické aspekty patří také almužna, jako prostředek pro ty, kteří ji potřebují. Souvisí se semknutostí izraelského národa a jeho zachovávání Božích nařízení. Bůh má v ruce život člověka i smrt.⁴⁰⁶ Almužna je součástí lidské solidarity. Dnes se projevuje nejvíce v podobě charity či jako dobročinnost. Dobročinnost dnes stejně jako starozákonní pojetí poskytování almužny, má podobný podtext. Odvíjí se od skutku lásky. Křesťanská almužna se projevuje naším obrácením k Bohu, naším životem v Boží lásce spojeným s darováním. Udílení almužny má velký význam i pro darujícího. Přináší nám pokoj. Důležitým činitelem je čistota našeho srdce, vyvarování se touze po obdivu, ale dobrému vnímání okolí a udílení almužny potřebným. Stejně tak nám to dokládá kniha Tobijáš. Udílení almužny je chválou Boha i naší spásou.

Hospodin používá ke svému záměru andělů stejně jako lidí. Základní rolí anděla je vedení národa, podněcování k plnění povinností a zachovávání Boží vůle.

Z příběhu lze vysledovat, že utrpení může být i zkouškou věrnosti Hospodinu. Uzdravení se připisuje Hospodinu i přes používání léčebných prostředků. Popisy léčebných prostředků se pravděpodobně vztahují k záměru, jehož smyslem je zjevování Boha člověku. Člověk, který zakoušel ohrožení své existence, zakoušel i zkušenost viny a smrti. Zakoušel i spásná znamení vztahující se k jeho víře. Vnímá poselství spásy, záchrany od zla, utrpení a smrti, jež nemůže být dílem člověka.

Důvěra v Boha se z dnešní společnosti vytrácí. Spoléhat na Boha, když je člověku velmi těžko, není jednoduché. Morální hodnoty, kterými se řídí věřící křesťané, by měly být ve společnosti příkladem. Pravidelná účast na bohoslužbách vede k odmítavému postoji vůči drogám, závislosti na alkoholu a kriminalitě. Mezi věřícími je prokazatelně nižší rozvodovost a menší četnost psychických poruch.⁴⁰⁷

V dnešním světě, kdy nemají všichni možnost založit rodinu, ať už z materiálních nebo zdravotních důvodů, by mohla být kniha duchovní posilou, zvláště pro křesťany žijící v nepřátelském prostředí, zaměřeném proti víře, v chaosu, mravní zkaženosti, honbou za majetkem. Důležitá je soudržnost rodiny, která žije v cizím nebo nevstřícném prostředí.

⁴⁰⁶ Gn 2,7

⁴⁰⁷ OCKENFELS, W. Sociální politika na základě křesťanského obrazu člověka. Subsidiarita, rodinná politika a znovuoživení křesťanské charity.

Knihy Tobijáš je místem, kde se nepřímo střetává Bůh a člověk svým jednáním. Jsou zde v kontrastu. Bůh je popsán skrze své činy v knize Tobijáš, koná ve prospěch jejích aktérů. Izraelité jsou zde definováni skrze své jednání s bližními, kdy Boha Izrael přijímá do svého středu. Rozborem textů týkajících se chování a jednání Izraelitů, je vyhrocena náboženská myšlenka sebejistoty, kterou se vyznačuje Izrael v dodržování zákonů v diaspoře.

V současné době je každý jednotlivý člověk vystaven rozmanitým nárokům a očekáváním. Člověk má svobodnou volbu utvářet svůj život. Se zodpovědným mravním utvářením vlastního života úzce souvisí i otázka po jeho smyslu. Život člověka je vždy utvářen v historickém kontextu. Je směřován ke společnému základu, který mu dává smysl. Křesťanský život se odvíjí od křesťanské víry v Boha, v jeho lásce k člověku.

POUŽITÁ LITERATURA:

ADAMOVIÁ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. Základy filosofie, etiky. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-373-6

ANZENBACHER, Arno. Křesťanská sociální etika: Úvod a principy. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004. ISBN 80-7325-030-6

BARTON, John. Etika a Starý zákon. Jihlava: nakladatelství Mlýn, 2006. ISBN 80-86498-15-8

BENEDIKT XVI., Encyklika Deus caritas est ze dne 25.12.2005. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6

BENEDIKT XVI., Posynodální apoštolská exhortace Sacramentum caritatis ze dne 22.2.2007. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2007. ISBN 978-80-86949-32-1

BIBLE. Starý Zákon. Řecky. Septuaginta: id est vetus testamentum graece iuxta LXX interpretes: duo volumina in uno / edidit Alfred Rahlfs. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1979. ISBN 3-438-05121-4

BIČ, Miloš. Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické (nekanonické, apokryfní). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-150-5

BIČ, Miloš. Ze světa Starého zákona. Díl I. Praha: Kalich, 1986. ISBN neuvedeno

ČEP – Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví v Československu, 1985.

DICTIONARY of scripture and ethics. General editor: Joel B. Green. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2011. ISBN 978-0-8010-3406-0

DUFOUR, Xavier. Léon. Slovník biblické teologie. Praha: Academia, 2.vyd. 2003. ISBN 80-200-1127-7

DOKUMENTY II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 880-7192-467-9

DOUGLAS, James. Dixon. (ed.), Nový biblický slovník. Překlad z angličtiny Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.

FELDER, Kyle. D. Exploring Christian Ethics. Biblical Foundation for morality. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2006. ISBN 0-664-22898-4

FOUILLOUX, Danielle. Slovník biblické kultury. Praha: Ewa, 1992. ISBN 80-900175-7-6

GILLES, Anthony E. Lidé smlouvy: Příběh věrnosti ve Starém zákoně. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-46-1

GREEN, Joel, B. Dictionary of Scripture and Ethics. Michigan: Baker Academic a division of Baker Publishing Group, 2011. ISBN 978-1-4412-3998-3

GRUBER, Hans-Günter. Familie und christliche Ethik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995. ISBN 3-534-11608-9

JAN PAVEL II. Teologie těla: Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu. 4.vyd. Praha: Paulínky, 2012. ISBN 978-80-7450-041-1

JAVORNICKÝ, David. Kategorie postavy v poetice starozákonních narativů. Studie a texty Evangelické teologické fakulty č.13 (2008/2). Nakladatelství Mlýn. Jihlava. ISBN 978-80-86498-31-7

KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3

LABO, Šebastián. Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Velkého. Trnava: Spolok svätého Votjtecha, 2006. ISBN 80-7162-615-5

MACKERLE, Adam. Než budete číst Bibli podruhé, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014. ISBN 978-80-7394-451-3

MILFAIT, René. Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2012. ISBN 978-80-86057-78-1

MURAOKA, Takamitsu. A Greek-English Lexicon of the Septuagint. Louvain/Paris/Walpole, MA: Peeters, 2009. ISBN 978-90-429-2248-8

NOVONÝ, Adolf. Biblický slovník (2. vyd.). Praha: Kalich, 1956. ISBN neuvedeno.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. Bible a morálka: Biblické kořeny křesťanského jednání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-367-8

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA. Interpretácia Biblie v cirkvi. Prejav Jeho svätosti papeža Jána Pavla II. a dokument Pápežské biblickej komisie z 15.dubna 1993. Katolícke biblicke dielo na Slovensku, 1995. ISBN 80-7142-024-7

PESCHKE, Karl-Heinz. Křesťanská etika, Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-718-9

POKORNÝ, Petr. Řecké dědictví v orientu. Helenismus v Egyptě a Sýrii. Praha: ISE, 1993. ISBN 80-85241-50-1

RABENAU, Merten. Studien zum Buch Tobit, Berlín: Werner Hildebrand, 1994. ISBN 3-11-014125-6

RENDTORFF, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Úvod do starozákonní literatury. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-634-4

RIMMONOVÁ-KENANOVÁ, Shlomith. Poetika vyprávění. Brno: HOST, 2001. ISBN 80-7294-004-X

SLÁMA, Petr. Nové teologie Starého zákona a dějiny. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-353-5

SOUČEK, Josef. B. Řecko – český slovník k Novému zákonu. Praha: Kalich, 2003. ISBN 80-7017-853-1

STARÝ ZÁKON, překlad s výkladem: Starozákonní Apokryfy zvané též knihy deuterokanonické nebo nekanonické. Překlad Bič Miloš. Praha: Kalich, 1985. ISBN neuvedeno

SÝKOROVÁ, Kateřina. Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-323-1

ŠRAJER, Jindřich, Rynešová M., Feldman V., Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. Vyd. 2. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 80-7040-809-X

ŠTICA, Petr. Cizinec v tvých branách. Biblické podněty pro etickou reflexi migrace. Praha: nakladatelství Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-1824-1

INTERNETOVÉ ZDROJE:

BAKER'S Evangelical Dictionary of Biblical Theology, dostupné na:

<https://www.biblestudytools.com/dictionaries/bakers-evangelical-dictionary/>

DIDAKTICKO-PARENETICKÉ PŘÍBĚHY. Dostupné na:

https://is.muni.cz/el/1441/jaro2014/Kv2BP_USZ/um/Uvod_do_SZ_Didakticko-pareneticke_pribehy.pdf

DOKUMENTY KATOLÍCKEJ CIRKVI, dostupné na:

<https://dkc.kbs.sk/dkc.php?uvod=tob>

HŘEBÍK, Josef. Speciální úvod do knih Starého zákona, dostupné na:

http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_1.html

HŘEBÍK, Josef. Speciální úvod do Starého zákona II. Dostupné na:

http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html

JAN PAVEL II., Encyklika Dives in misericordia ze dne 30.11.1980. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7113-186-5.

Dostupné na:

<http://www.kebrle.cz/katdocs/DivesInMisericordia.htm>

JAN PAVEL II., Familiaris consortio: Apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22.listopadu 1981. Praha: Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1992. ISBN 80-7113-067-2.

Dostupné na: <http://www.kebrle.cz/katdocs/FamiliarisConsortio.htm>

JAN PAVEL II., Encyklika Fides et ratio o vztazích mezi vírou a rozumem z 14. září 1998. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1999. ISBN 80-902708-0-8. Dostupné na:

<https://www.kebrle.cz/katdocs/FidesEtRatio.htm>

JAN PAVEL II., *Salvifici doloris*: Apoštolský list Jana Pavla II. o křesťanském smyslu lidského utrpení z 11. února 1984. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7113-151-2. Dostupné na:

<http://www.kebrle.cz/katdocs/SalvificiDoloris.htm>

JAN PAVEL II., Encyklika *Sollicitudo rei socialis* o starosti církve o sociální otázky z 30. prosince 1987. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7113-154-7. Dostupné na:

http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/SollicitudoReiSocialis.htm

JAN XXIII., Encyklika *Mater et magistra* o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení z 15. května 1961. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7113-154-7. Dostupné na:

http://kebrle.cz/katdocs/soc_enc/MaterEtMagistra.htm

JAN XXIII., Encyklika *Pacem in terris* o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7113-154-7. Dostupné na:

http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/PacemInTerris.htm

MACKERLE, Adam. Starozákonní etika. Dostupné na:

[https://www.youtube.com/watch?v=nJZaKw\]DAkU](https://www.youtube.com/watch?v=nJZaKw]DAkU)

MACHULA, Tomáš. Filosofie za minutu, dostupné na:

<https://www.youtube.com/watch?v=P0AuaC-C1Jo>

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon. Dostupné na:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20090520_legge-naturale_cs.pdf

OCKENFELS, W. Sociální politika na základě křesťanského obrazu člověka. Subsidiarita, rodinná politika a znovuoživení křesťanské charity. Praha: OI, Bulletin

roč. 2005, č. 165. Dostupné na: <http://www.obcinst.cz/socialni-politika-na-zaklade-krestanskeho-obrazu-cloveka/>

PAVEL VI., Apoštolský list Octogesima adveniensi kardinálu Maurici Royovi, předsedovi Papežské komise Iustitia et pax, k 80. výročí Rerum novarum ze 14. května 1971. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7113-154-7. Dostupné na:

http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/OctogesimaAdveniensi.htm

PAVEL VI. Encyklika Humanae Vitae. O správném řádu sdělování lidského života z 25. července 1968. Druhé české vydání. Stojanov 1980. ISBN neuvedeno. Dostupné na: <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

PIUS XI. Encyklika Casti connubii. O křesťanském manželství z 31. prosince 1930. ISBN neuvedeno. Dostupné na: <http://kebrle.cz/katdocs/CastiConnubii.htm>

PRUDKÝ, Martin. Starozákonní teologie v éře moderny. Retrospektiva při 100. výročí narození G. von Rada. Teologická reflexe 2/2001.

Dostupné na: <https://www.etf.cuni.cz/~prudky/pdf/01TREF-vonRad.pdf>

SKOBLÍK, Jiří. Spojení synů svatých (Tob 8). Dostupné na:

<http://ktf.cuni.cz/~skoblik/komentare/tobias.htm>

TOBIAS, Nicklas. Tobit / Tobitbuch. Dostupné na:

<http://www.bibelwissenschaft.de/de/wibilex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/tobit-tobitbuch/ch/40b11b98d4318e24a1ca54e4662ea5d2/>

TÓTH, Jozef. Základy a niektoré dôležité oblasti kresťanskej etiky. Vydala apoštolská cirkev na Slovensku, sbor v Nesvadoch pre vnútornú potrebu, 1999. Dostupné na:

<http://www.acnesvady.sk/attachment/view/383>

SEZNAM ZKRATEK:

ČEP – Bible, český ekumenický překlad (viz použitá literatura)

LXX – Septuaginta (viz použitá literatura)

GS – Gaudium et spes, pastorální konstituce II. vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě. Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 880-7192-467-9

LG – Lumen Gentium, věroučná konstituce II. vatikánského koncilu o církvi. Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 880-7192-467-9

KKC – Katechismus katolické církve (viz použitá literatura)

př. Kr. – před Kristem

SEZNAM ZRATEK BIBLICKÝCH KNIH

Názvy biblických knih a jejich zkratky jsou převzaty z Českého ekumenického překladu.

SZ Starý zákon

1. Mojžíšova	Gn (Genesis)
2. Mojžíšova	Ex (Exodus)
3. Mojžíšova	Lv (Leviticus)
4. Mojžíšova	Nu (Numeri)
5. Mojžíšova	Dt (Deuteronomium)
Jozue	Joz
Soudců	Sd
Rút	Rt
1. Samuelova	1 S

2. Samuelova	2 S
1. Královská	1 Kr
2. Paralipomenon	2 Pa
Ezdráš	Ezd
Nehemjáš	Neh
Ester	Est
Jób	Jb
Žalmy	Ž
Příslolí	Př
Píseň písni	Pís
Izajáš	Iz
Jeremjáš	Jr
Ezechiel	Ez
Daniel	Da
Ozeáš	Oz
Ámos	Am
Micheáš	Mi
Zacharjáš	Za
Tóbit	Tób (Tobijáš)
Kniha moudrosti	Mdr
Sírachovec	Sir
Daniel	Da
2. Makabejská	2 Mak

NZ Nový zákon

Matoušovo evangelium	Mt
Markovo evangelium	Mk
Lukášovo evangelium	L
1. list Korintským	1 K
1. list Timotejovi	1 Tm
2. list Timotejovi	2 Tm

ABSTRAKT

Chmelová, M. Etické aspekty v knize Tobijáš. České Budějovice 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Adam Mackerle.

Klíčová slova: Etika, příběh, Tobit, Tobijáš, Sára, manželství, láska, modlitba, almužna, peníze, utrpení, Bůh, vztahy

Práce se zabývá rozбором vybraných etických aspektů v knize Tobijáš. V první části práce vysvětluje pojem etika. V druhé části rozebírá jednotlivé etické aspekty v knize. Ve třetí části se snaží zodpovědět, co o jednotlivých aspektech analyzovaných v druhé části říkají vybrané církevní dokumenty a teologické texty zabývající se etikou. V závěru se snaží odpovědět na otázku, zda mohou být pro náš život události z knihy Tobijáš etickým příkladem, jaký význam mají v dnešní době starozákonní texty týkající se etiky.

ABSTACT

Ethical aspects in the Book of Tobit.

Key words: Ethics, story, Tobit, Tobias, Sarah, marriage, love, prayer, alms, money, suffering, God, relationships

The thesis is focused on the analysis of selected ethical aspects in the book of Tobit. In the first part of the thesis explains the concept of ethics. In its second part individual ethical aspects of the book are explained. The third part tries to answer, what selected church documents and theological texts focused on ethics say about particular aspects analysed in the second part. At the end, particular events of the book of Tobit as ethical example for our lives and impact of Old Testament texts on present ethics are propounded to consider.